KÖNYVJELZŐ
Az ÚJ SZÓ melléklete
4. évfolyam 3. szám 2005. március 17.

Csend, élet – könyvekkel

Mi legyen a könyvekkel, mi az olvasóval. Mi lett a könyv hónapjával, jutott eszembe, erről meg az, hogy vajon a könyv hónapjának tartható-e még március. Nem mintha ettől sok minden függene – függ-e valami is egyáltalán az olvasástól, a könyvtől? De volt és van ez az egyezményesdi, a kiemelésnek ez a természetes kényszere, mintha minden év és hónap és nap azt szeretné, ha lenne valakié; ezért minden: önkínzás, ének. Az olvasás éve, a könyv hónapja, a kiadók napja – ez utóbbit is fel lehetne vetni ötletként, majd a könyves műhelyek megmondanák, miről szóljon. (Ezen a napon adhatnák ki a támogatásban nem részesített köteteket. A szerzők útját. Stb.) Az a gyanúm, hogy van is könyv hónapja, meg nincs is, mint a mesében, s a könyvhavi márciusoknak eztán a sorsuk is gyaníthatóan meseszerűen alakul, hoznak is, meg nem is, és aki nem hiszi, járjon utána. Alighanem sosem fogjuk biztosan tudni, ötlik föl bennem a költői kérdés, tart-e a március nevű hölgy kezében valamit is, s ha igen, vajon könyv-e az a valami. (Ha a másik kezében fáklya volna, akkor az én mesém is hosszabb volna.) Mintha haszontalanná vált volna ez a könyv hónapja, akár a nőnap, mely a rendszerváltás után előbb az állandó jelzőjét vetette le, s lett nemzetköziből egyszerű és pőre, sima nőnap, semmi cécó, s tartja, aki akarja, akinek nem púp a hátán. Mintha volna, mintha lett volna egy olyan letűnt világ, melyet ránk tukmáltak az összes trutymójával, nőnapjaival, könyvhónapjaival együtt, ámde minő szerencse, hogy végre-valahára ütött a nemzetközi, a közép-kelet-európai és a nemzeti kényszerünnepek órája, s ma már akkor ad az ember nőnek virágot, vagy vesz könyvet, amikor úgy tartja úri kedve. Engedtessék meg neki, hogy maga döntse el, melyik évben olvasson. Majd ha lesz kedve s ideje.

Március elején engedett az idő (a Színek és években, Kaffka Margit regénye, Ács Margit egyik befutója, lásd alább), s azt láttam, hogy a szlovák(iai) könyvpiacon még úgyahogy tartja magát a hagyomány, mely szerint március a könyv hónapja – gyökerei is itt keresendők, nálunk, hajdan a hajdani a jugoszláviai magyarok például októberben tartották a könyv hónapját. Szóval, él a köztudatban a hónap, éltetik a kiadók, hogy olvassunk és vásároljunk könyvet, erről szól a március és a könyvszakmai meg főleg a reklámlapok, de nem sokkal többről, az olvasók szakítottak a hagyománnyal. Tán mert kimerült a fogalom, és ötlettelenné vált a márciusi könyvhónap, de arra vonatkozóan, hogy mi legyen a könyvekkel, az olvasóval, egyáltalán, hogy a felek álláspontja hogyan s miként és ugyan mitől is közelednék egymáshoz, valószínűleg nem márciusra, egyetlen napra való ötlet sincs. Csak könyvek vannak, meg csend.

Nekünk, szlovákiai magyaroknak annyi szerencsénk azért van, hogy egy most márciusban indult magyarországi könyves show részesei lehetünk. Merthogy nagy erőkkel és állami támogatással elkezdődött a Nagy Könyv program. Olyasminek szánják, mint azokat a hatalmas érdeklődést kiváltó tévéműsorokat, melyekben a kiválasztott szereplők további sorsáról a nép dönthet. A Nagy Könyv programban a könyvek a főszereplők. Meg a rájuk szavazók – akik közt a szervezők könyvutalványokat sorsolnak ki. Szavazni már most lehet postán vagy interneten, nagyjából április derekáig, amikorra is kiderül, melyik az a száz regény (ötven magyar és ötven világirodalmi remek), amelyik a legtöbbeknek tetszett. Az év végéig további két nagy forduló, több elődöntő és döntő, telefonos szavazás és televíziós közvetítés alapján derül ki, melyik kedvenc viszi el a pálmát. Ha minden igaz, ez a program ugyanúgy lázba hozza majd az embereket, mint kommersz társai. A világhálón mindenesetre már olvasható több magyar sztár TOP 10-es listája. Az ismert személyiségek közt írók, szerkesztők is megnevezik legkedvesebb könyveiket, s úgy tűnik, ízlésük – nagy vonalakban legalábbis – egyezik azzal, amit egyébként is tudni-sejteni lehet. Például: a magyar irodalmat illetően Kosztolányi egy-egy regényét egyaránt a legjobb tíz közé sorolta Lator László (az Aranysárkányt), Ács Margit (az Édes Annát), Nagy Gabriella (a Nero, a véres költőt), Keresztury Tibor (szintén az Édes Annát) és Parti Nagy Lajos (a Pacsirát). De a nagy esélyesek közt látom Ottliknak az Iskola a határonját is, a külföldi regények sorában pedig egyelőre a Varázshegy tűnik döntősnek. Persze, messze még a vége, és a közönség a legvégén majd még vigaszágon is visszajuttathat egy-egy regényt a korábban kiszavazottak közül. A könyvek esélyei elvileg egyenlők. Az olvasókéi gyakorlatilag is, hiszen a játékban bárki részt vehet, az is, aki gyakorlatilag nem olvas. S jól van ez így, hiszen az olvasás népszerűsítéséhez ők is hozzátartoznak.

Csanda Gábor

A HÓNAP VERSE

'Gen, ez is

Reggel hatkor a nap kigyúl
kávé illata még a vers
homályos napfolt a lámpabúr
s a rím alig kitapintható
legtöbbje léha ámatőr
akár a rossz fog meglazúl
sorai közt konzervnyitó
barna hajú kenyér mosolyg
és mint testőr álmán a tőr
a szív is mintha jobbra szúr

Hétkor a vers már lázadás
másként néz ki mint általáb'
felszedegeti az utc' kövét
betörni vele a láthatárt
jegyet nyomtat a buszsofőr
első sora hogy 40 koron'
mereng sok bács' a gyermekkoron
táltos a lélek és általtás
mert olcs' mert kény' mert praktikus
papírröpcsin a mennybe – huss

Nyolckor a vers már áradás
krétoporzékol a rossz tüdő
alfa gamm' béta meg néha bocs'
epszilonskálába szédülő
szívkutak mélyén a gémkapocs
hangjegyellenőr kottapap'
margó dátum meg hold s a nap
sarló sziszeg s elhull a lír'
gerince immár törmelék
felissza fényes agyradír

Z. Németh István

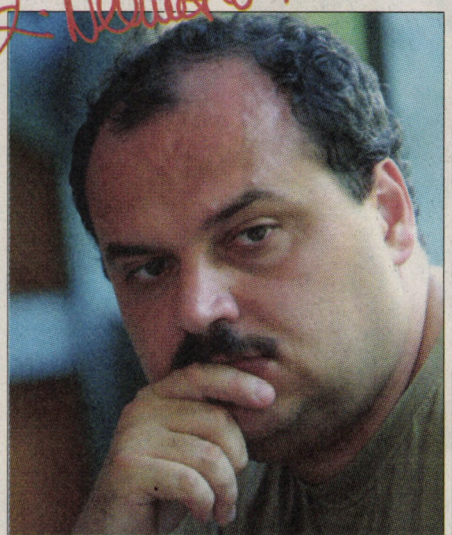

Z. Németh István
(1969. III. 28.)
Csicsó

Somogyi Tibor felvétele

Bödök Zsigmond
Látványos égi jelenségek
Nap Kiadó
Fűzve, 72 old.,
14,8x21 cm
bolti ár: 190 Sk
kedvezménnyel: 170 Sk

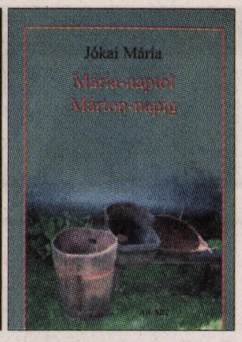

Jókai Mária
Mária-naptól Márton-napig
AB-ART
Fűzve, 136 old.,
15x21 cm
bolti ár: 200 Sk

Hodossy Gyula
Fátyla jókedvemnek
Lilium Aurum
Kötve, 96 old., 1
0x17,2 cm
bolti ár: 169 Sk
kedvezménnyel: 152 Sk

Keserű József összeáll.
A képzelet ráfogásai
Lilium Aurum–SZMÍT
Fűzve, 172 old.,
12x18,5 cm
bolti ár: 150 Sk
kedvezménnyel 135 Sk

Bugár Béla
Olyan országban élek...
Kalligram
Kötve, 192 old.,
12x18,5 cm
bolti ár: 190 Sk
kedvezménnyel: 169 Sk

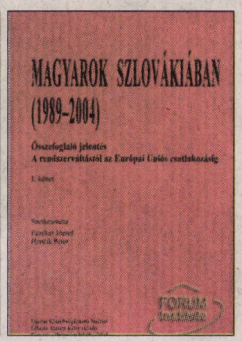

Fazekas–Hunčík szerk.
Magyarok Szlovákiában
Fórum Intézet–Lilium Aurum
Kötve, 480 old.,
17x24 cm
bolti ár: 300 Sk
kedvezménnyel: 270 Sk

NYERTESEINK

A Könyvjelző februári feladványának helyes megfejtése: Varga Imre. Szerencsés nyerteseink: **Csala Sándor** (Déménd; Bödök Zsigmond: Látványos égi jelenségek, a Nap Kiadó ajándéka), **Doró György** (Tornalja; Bödök Zsigmond: Látványos égi jelenségek, a Nap Kiadó ajándéka), **Halasi Ildikó** (Zseliz; Jókai Mária: Mária-naptól Márton-napig, az AB-ART ajándéka), **Halász Edit** (Szemet; Jókai Mária: Mária-naptól Márton-napig, az AB-ART ajándéka), **Lelkes Ágnes** (Diósförgepatony; Hodossy Gyula: Fátyla jókedvemnek, a Lilium Aurum ajándéka), **Lévai Irén** (Izsa; Szlovákiai magyar szép próza 2004. A képzelet ráfogásai, a Lilium Aurum ajándéka), **Plichta Anna** (Érsekújvár; Bugár Béla: Olyan országban élek..., a Kalligram ajándéka).

A nyerteseknek gratulálunk!
Jó olvasást!

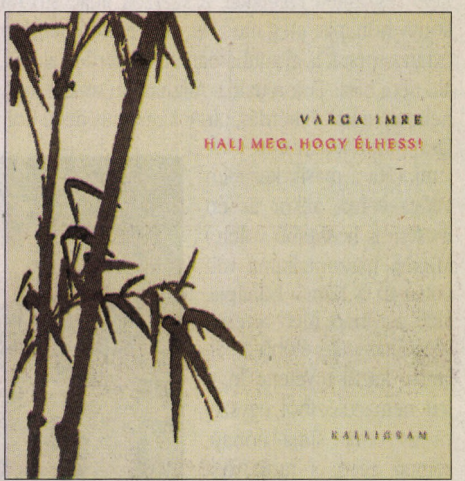

MÁRCIUSI FELADVÁNY

Egy Madách-díjas írónak a nevét kell eltalálni, aki a napokban ünnepelte hatvanadik születésnapját. Legutóbb Meseenciklop, avagy a foltozóvarga címmel jelent meg könyve. A helyes válasz beküldői közt gyermekkönyveket sorsolunk ki. (A feladványt két kedves olvasónk is javasolta mellékletünkbe, **Méry Júlia** és **Lőrinc László**. Nekik a Magyarok Szlovákiában című kötetet postáztuk – a Fórum Kisebbségkutató Intézet ajándéka).

KÖNYVJELZŐ
Az Új Szó könyvekkel és olvasókkal foglalkozó melléklete

Megjelenik havonta egyszer
Készül a Szlovák Köztársaság Kulturális Minisztériumának támogatásával

Szerkeszti: Csanda Gábor
DTP: Vályi István

Levélcím: Könyvjelző, Námestie SNP 30,814 64 Bratislava 1
Villámposta: konyvjelzo@poetic.com
www.ujszo.com
A Könyvjelző legközelebb **április 21-én**, csütörtökön jelenik meg.

Új könyveink

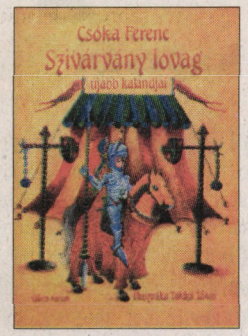

Csóka Ferenc
Szivárvány lovag újabb kalandjai
Lilium Aurum

„A mesék, melyeket e könyv tartalmaz, Színországról szólnak. A meghatározhatatlan helyű szigetről, hova csupán gyermeki lélekkel és nyitott szívvel juthatunk el. Királya, uralkodója nincs, mert nem tűri a kötelmeket. Azon a vidéken bármi lehetséges" – írja a szerző a mesekönyv bevezetőjében (Néhány mondat azon kedves olvasóimnak, akik nem olvasták Szivárvány lovag előző kalandjait). Takács János színes illusztrációival.
Kötve, 56 old.,
17,2x24,5 cm
bolti ár: 253 Sk
kedvezménnyel: 228 Sk

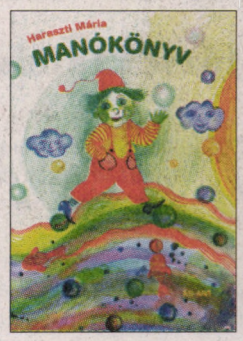

Haraszti Mária
Manókönyv
AB-ART

A kötet a szerző két meseregényét, a Buborék és a Buborék a szigeten címűt fogja egybe, ezúttal Csorján Melitta színes rajzaival. Az ennek alapján két részre osztott mű első könyvében Peti csak a képzelete szülte Buborékban talál társra, mígnem szerelmének, Anikónak s az új családtag érkezésének köszönhetően végleg vége szakad magányának. A következő könyvben Buborék egy másik kisfiúnak, Tiwaninak lesz segítségére, mégpedig egy tűzvész sújtotta szigeten, melyről mindenkit elmenekítettek, kivéve Tiwanit.
Kötve, 72 old.,
21,5x30,3 cm
bolti ár: 240 Sk

Jókai Mária
Mária-naptól Márton-napig
AB-ART

A Nyitra vidékének népi hagyományai című sorozat negyedik darabja az őszi ünnepkör szokásaira, jeles napjaira, munkafolyamataihoz kapcsolódó hiedelmeire összpontosít. Felöleli az őszi szántóföldi és házi munkák leírását, a terménybetakarítást és -feldolgozást, szól a hagyományos őszi ételekről stb. Ismerteti az őszi jeles napokat, Mária neve napjától Szent András napjáig, a Regruták bevonulása fejezetben pedig az október eleji sorozások hagyományát idézi fel. Számos fényképfelvétellel.
Fűzve, 136 old.,
15x21 cm
bolti ár: 200 Sk

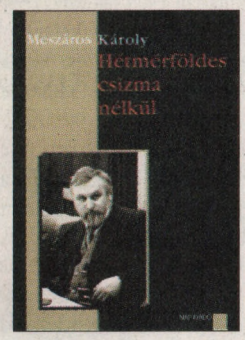

Mészáros Károly
Hétmérföldes csizma nélkül
Nap Kiadó

A kötet a közelmúltban elhunyt sokoldalú szerző (1941–2002) válogatott írásainak második része; ikerpárja az első, Nem tovább a halálnál címűnek, mely 2004-ben jelent meg, s verseket, elbeszéléseket, szatírákat, kisregényeket, vallomásokat tartalmaz – Tóth Lászlónak a válogatásában és szerkesztésében, aki a könyvhöz a költő, prózaíró és lapszerkesztő életét és művét felölelő-értelmező utószót is írt. Az életmű-válogatásnak ez a befejező kötete Mészáros Károly vitacikkeiből, kritikáiból, publicisztikájából, beszélgetéseiből, leveleiből és naplóiból nyújt olvasnivalót.
Fűzve, 362 old., 16x23 cm
bolti ár: 350 Sk
kedvezménnyel: 290 Sk

Öllös László
Emberi jogok – nemzeti jogok
Fórum Kisebbségkutató Intézet–Lilium Aurum

A monográfia azt vizsgálja, lehetséges-e a nemzeti jogok emberi jogi értelmezése. Alcímében (Emberi és polgári jogok-e a nemzeti kisebbségek jogai?) ugyan a nemzeti kisebbségek jogai szerepelnek, ám az ismert politológus az emberi jogi közelítésmód kapcsán az egyén nemzeti jogainak emberi jogi jellegét elemzi. Másfelől a dolgozat elsősorban a nemzeti kisebbségek szempontjait hangsúlyozza. A szerző szerint: „az egyén szabadságának része nemzeti szabadsága". A Nostra tempora sorozat 10. kötete.
Fűzve, 256 old.,
12x19,4 cm
bolti ár: 150 Sk
kedvezménnyel: 135 Sk

A bemutatott könyvek a megjelölt kedvezményes árukon megrendelhetők.
1000 Sk feletti megrendelés esetén nem számítunk fel postaköltséget (65 Sk).
Könyvtárak és iskolák, figyelem!
1000 Sk feletti megrendelés esetén 25% kedvezményt biztosítunk.

Szerző(k) és cím(ek):

.....

.....

.....

.....

.....

A megrendelő neve:

Lakhely, utcanév, ház- és irányítószám:

Telefon:

Postacímünk:
Vydavateľstvo Kalligram, s. r. o.
Staromestská 6/D
P. O. Box 223 810 00
Bratislava 1
Tel./Fax: 00421-2-544 15 028
e-mail: distribucia@kalligram.sk

Abajdától a zsuvizásig

Gondolatok Gágyor József Tallósi tájszótára kapcsán

Liszka József (1956)
etnológus
Keszegfalva

Gágyor József (1941)
néprajzi szakíró
Tallós

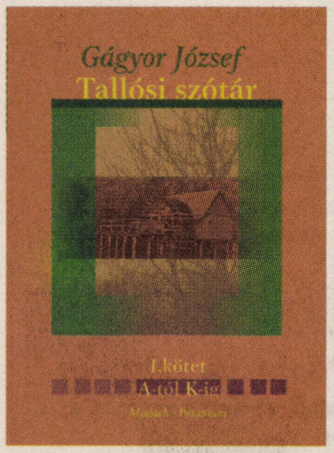

Gágyor József
Tallósi szótár I. (A—K)
Madách-Posonium
Kötve, 212 old.,
17x24 cm
bolti ár: 220 Sk

Valamikor a nyolcvanas évek vége felé olvastam (ha jól emlékszem, a tatabányai Új Forrásban) Gunda Béla közleményét, amelyben az azóta elhunyt, európai hírű debreceni néprajzkutató fiatal korában a neves magyar etnográfustól, Bátky Zsigmondtól az 1940-es évek elején kapott leveleit adta közre. Egyik, az éppen Helsinkiben tartózkodó tanítványának címzett levelében Bátky arról ír, hogy most, immár negyedszer (!) olvassa (!) Szinnyei Tájszótárát, s milyen izgalmas (!) olvasmánynak tartja. Hosszú ideig nem tudtam mit kezdeni ezzel a mondattal: ugyan hogyan lehet már egy szótárt, elejétől a végéig, akár egy regényt elolvasni (ráadásul négyszer!), miközben olvasóját még izgalomba is hozza ez a lektűr?! Nos, azóta tudom, s engem is gyakran élvezettel tölt el, hogy bizony lehet (sőt, a kultúrtörténettel rokon szakmák művelői számára kell is!) egynyelvű vagy többnyelvű szótárakat olvasni. Újra és újra széles kultúrhistóriai távlatok nyílnak meg előttem, ha ilyen kiadványt lapozgatok. Többszörösen így volt ez Gágyor József gyors egymásutánban, két kötetben megjelent Tallósi szótárával.

A máshonnan jött ember érzékenységével észreveszi azokat a sajátosságokat, amelyek a helybelieknek már föl se tűnnek.

Egyrészt azért, mivel a szerző-gyűjtő, aki maga is foglalkozott-foglalkozik néprajzi gyűjtéssel, eredendően nyelvészeti munkájába talán az átlagosnál is több néprajzi, művelődéstörténeti megfigyelést, jelenséget, leírást épített bele, másrészt a „személyes érintettség" révén is. Anyai nagyszüleimnek köszönhetően gyerekkoromban szinte minden nyarat a mátyusföldi Pereden töltöttem, tehát a nyelv, ami a szintén mátyusföldi Tallóson végzett gyűjtés nyomán kikerekedik e két tetszetős kötetből, nagyon is közeli számomra.

A következőkben tehát ne nyelvészeti értékelést várjon tőlem a Kedves Olvasó. Arra teszek inkább kísérletet, hogy bebizonyítsam, a nyelv, a nyelvi jelenségek milyen hűen tükrözik vissza az adott közösség művelődésbeli állapotát, műveltségi szintjét, igen, még társadalmi rétegzettségét is. Más szóval mindennapi kultúráját. Gágyor szójegyzékében több szempontból is több réteg különíthető el. Nehéz lett volna ezt a gyűjtő-szerzőnek érzékeltetni, de nyilvánvalóan ez a szókincs nem az összes tallósi szókincse. Azt értem ez alatt, hogy egy nyolcvanesztendős idős asszony szókincsében valószínűleg nincs jelen a 'fájrontkulcs' vagy a 'zsuvizás' kifejezés, ahogy a 'fájrontkulcs'-ot vagy a 'farkapénz'-t vélhetően egy tizenéves tallósi sem ismeri, míg az utóbbit egy öregasszony igen. Az említett 'fájrontkulcs' ismerete társadalmi réteghez (munkások) kapcsolható, a 'zsuvi', 'zsuvizás' és a 'farkapénz' inkább korosztályokhoz. Ezen túlmenően a szójegyzékből, eltekintve az imént jelzett horizontális tagolástól, egy vertikális, történeti tagolódás is kiolvasható. Viszonylag pontosan körülhatárolhatóak azok a kifejezések, amelyek egy régebbi, mondjuk archaikusabb paraszti kultúrára képét közvetítik ('bútyor', 'kóróvágó kapa', 'morzsolószék', 'nyomórúd', 'szakajtóruha', 'táltoslegény', 'vállkéve' stb.) és azok is, amelyek egy újabb, polgárosodottabb életforma tükörcserepei ('fagylalt', 'kandli', 'karácsonyfa', 'monterkazseb', 'műbika', 'válenda' stb.).

Régi vesszőparipám, hogy téves, de legalábbis pontatlan az a magyar néprajzban honos vélekedés, mely szerint a mai Magyarország határain kívül rekedt, „elszigetelt" magyar népességek egy, a magyarországinál jóval archaikusabb, régiesebb népi kultúrát őriztek volna meg. A megállapítás annyiban igaz, hogy például a szlovákiai magyarok népi kultúrája az elmúlt jó nyolc évtized alatt sok tekintetben más lett, mint a szomszédos magyar területek népi műveltsége. És nem azért, mert – miközben a magyarországi területek fejlődtek – ezek a régiesebb állapotok őrizői maradtak volna. Tájaink népességének népi kultúrája ugyanúgy fejlődött, alakult, ha úgy tetszik lebomlott, mint a szomszédos magyarországiaké, csakhogy az elmúlt évtizedek alatt egészen más külső hatások érték. A legényeket a csehszlovák hadseregbe sorozták be, s két esztendőt általában cseh laktanyákban töltöttek, közelebbről ismerve meg ezáltal a cseh kultúrát. A csehszlovák iskolarendszer, vendéglátóipar, cseh könnyűipar (textil- és cipőipar például) szintén mély nyomokat hagyott az itteni magyar lakosság mindennapi kultúráján. A 20. századi impériumváltásoknak (tehát annak a ténynek, hogy a térség lakossága, miközben nem hagyta el lakhelyét, időről időre más ország állampolgárának tudhatta magát) a hatásai visszatükröződnek a nyelvben is. Nyilvánvalóan 1918 után került a tallósiak (és persze nem csak a tallósiak) szókincsébe a 'batya', a 'mulasztópénz' vagy az 'opustyák' (de hol a 'knédli'?), 1938 utáni jövevényszavunk lehet a 'csendőr', s inkább a második világháború utáni életkörülményeket tükrözi vissza az 'alapiskola' (miért nincs a jegyzékben?), a 'munkaszombat', az 'oszveta', a 'rángatós kút', a 'riflégatya', a 'szanitkás', a 'szemafor', a 'tájgyes', a 'veszna' vagy a 'zsuvi' kifejezés. A dolog természetéből adódóan az újabb kifejezések zömmel szlovák kölcsönszavak, amelyeket a helyiek szervesen integráltak beszédjükbe: magyarul ragozzák őket, sőt gyakran összetett szavak alkotóelemét is képezhetik ('gyerekszesztra', 'monterkanadrág' stb.).

Ha külön-külön veszünk szemügyre egyes szavakat, azok is szerteágazó kultúrtörténeti távlatokat fednek fel. A Gágyornál szereplő 'lapítus' Pereden például 'lapított' formában volt ismert.

A kelt tésztát, miután kisodorták, megsózzák, majd üresen összetekerik, akár a mákos vagy diós kalácsot. Érdekessége volt, hogy míg a mákos vagy diós kalácsot késsel szelték, a lapítottat (legalábbis Pereden) mindig törték. Mint régen a lepénykenyeret. E kenyértörés emléke a tallósi népnyelvben is meglévő, a késsel történő kenyérszelésre használatos 'megszeg' kifejezés: *„Rendes keresztény a kenyérre először körösztöt tesz, aztán szegi meg"*. A 'szeg' ige eredetileg azt jelentette, hogy 'tör' (lásd: nyakát szegi, szárnyát szegi). S ha már a kenyértörésnél tartunk, hadd jegyezzem meg, hogy ez meg annak emlékét őrzi, ha a családon belül viszály alakult ki, kettétörték a kenyeret, jelképezve ezzel is a különállást. Ahogy egy másik szólásunk mondja, ezentúl már nem éltek egy kenyéren...

A közelmúltban olvastam Dušan Šimko *Kassai maraton* című novelláskötetét. A kassai környezetben játszódó címadó elbeszélésben a főhős lakótelepi lakásában, a magyar fordítás szerint 'rékas' van a mosogatótálban. A tallósi tájszótárból kiderül, hogy a 'rékas' szennyes, mosatlan edényt jelent. Utánanézve más tájszótárakban kiderült, hogy a kifejezést csak a Kisalföldön ismerik. Czuczor Gergely – Fogarasi János: *A magyar nyelv szótára* c. alapművében például a következőket írja: *„rékas – tájszó, különösen Csallóközben, s jelent mosatlan, mocskos konyhai, s asztali edényeket, p. fazekakat, tálakat, tányérokat, másképp: rékmány"* (5. köt., Pest 1870, 471.). Az *Új Magyar Tájszótár* is főleg a Csallóközből, Mátyusföldről (Nagymácséd) és Észak-Dunántúlról adatolja (4. köt., Budapest 2002, 698.) tehát a Šimko-kötet fordítója nyilván ebből a térségből származik vagy itt él. Lám, ilyen apróságok is árulkodnak arról, hogy honnan jöttünk...

Családi anekdotaként kering nálunk peredi nagybátyám elbeszélése, mely szerint elemista korában, amikor a melléknévfokozást tanulták, egyik osztálytársa a szépet a következőképpen fokozta: *szép – gyönyörű – cseccse*. Nos, a 'csecse' a Tallósi szótár szerint is a szép, az aranyos megfelelője, miközben az *Új Magyar Tájszótár* egy somogyi adata alapján a 'csecse-kéz' a bal kezet jelenti. Térségünkben viszont éppen a jobb kézre mondják a kisgyereknek, hogy a 'szebbik kezed'.

Gágyor József munkásságának (illetve életútjának) felületes ismerője azt gondolhatná, hogy lám, egy példás lokálpatriótáról van szó, aki szeretett szülőfaluja, -földje szinte minden múltbeli rezzenését megörökíti. Nos, ezzel szemben Gágyornak Tallós és tágabban a Mátyusföld „csak" választott szülőföldje. Az Ipoly mentéről került ide néhány évtizede, s a máshonnan jött ember érzékenységével észreveszi azokat a sajátosságokat, nüánszokat, amelyek a helybelieknek már föl sem tűnnek; miközben a helyiek bizalmát teljességgel élvezi, úgy érzem, maguk közül valónak tartják őt. Ez a kettősség szinte ideális körülményeket teremt az efféle munka elvégzéséhez, és nyilván ennek is köszönhető, hogy a *Tallósi szótár* nemcsak a nagy elődök (Csűry Bálint: *Szamosháti szótár*, Imre Samu: *Felsőőri tájszótár* vagy Kiss Jenő: *Mihályi tájszótár)* sorába illeszkedik szervesen, hanem haszonnal és szeretettel forgatják majd a tallósiak és a mátyusföldiek egyaránt.

Liszka József

FIGYELMÜKBE AJÁNLJUK

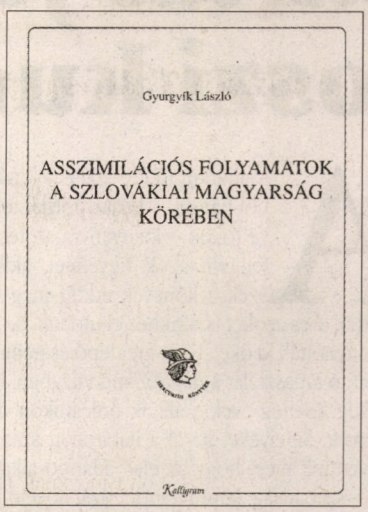

Gyurgyík László
Asszimilációs folyamatok a szlovákiai magyarság körében
Kalligram

A Mercurius Könyvek legújabb darabja a délnyugat-szlovákiai magyarok körében zajló asszimilációs folyamatokat elemzi a szociológiai kutatás segítségével. A kötet az etnikai hasonulásokat generációk, településtípusok, korcsoportok, nemek és származás szerinti bontásban vizsgálja. Tartalmazza a benne foglalt eredmények alapjául szolgáló vizsgálat kérdőívét is.
Fűzve, 152 old., 16,5x24 cm
bolti ár: 160 Sk
kedvezménnyel: 140 Sk

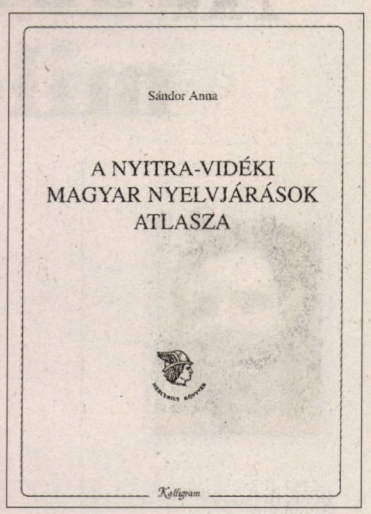

Sándor Anna
A Nyitra-vidéki magyar nyelvjárások atlasza
Kalligram

A Mercurius Könyvek sorozat legújabb darabja az ismert nyelvész és nyelvjáráskutató korszakos jelentőségű munkáját adja közre. A tudománytörténeti forráskiadvány az első szlovákiai magyar nyelvatlaszként gyűjtőterületén kívül a nyelvjárások szerepét és helyzetét is bemutatja, s a települések helytörténeti összefoglalójával is szolgál.
Fűzve, 360 old., 16,5x23,7 cm
bolti ár: 250 Sk
kedvezménnyel: 229 Sk

Könyvről könyvre

Ha szeret olvasni, s van véleménye az olvasott műről, most könnyen gyarapíthatja házi könyvtára állományát pusztán azáltal, hogy másokkal is megosztja véleményét. Beszámol az elolvasott könyvről, és másik könyvre tesz szert. Elég, ha megírja, miről szól a könyv s miért tetszett, írását a Könyvjelzőben legközelebb viszontláthatja, s jutalmul könyvet választhat. A verseny feltételei nagyon egyszerűek: ismertesse a Könyvjelzőben fellelhető (a melléklet bármelyik számában borítóval és ármegjelöléssel szereplő) kiadványok közül azt, amelyiket volt módja olvasni, s elnyerte tetszését. A könyvismertető terjedelme ne legyen több tíz sornál! Ne felejtse el feltüntetni nevét és a címét, továbbá azoknak a könyveknek a jegyzékét (fontossági sorrendben), amelyek közül nyereményét kiválasztjuk. **(A szerk.)**

Gál Tamás
Megáldva és leköpve
Nap Kiadó

„ajánlom bűnös lelkemet az égnek, / s az út sarának vézna testemet" — hallható a lemezen (s olvasható belül, a borítóján, a többi szöveggel együtt) a vers. A Francois Villon balladáiból (Faludy György átköltésében) készült válogatás előadója Gál Tamás, a lemez zenéjét Kováts Marcell szerezte. „egy vén tövisbokor aljában, melyre / csak egy rossz csillag sanda fénye süt: / maradok egyszer, Francois Villon, fekve, / megáldva és leköpve mindenütt."
bolti ár: 220 Sk
kedvezménnyel: 180 Sk

A széttartás jeleinek milétoszi kumisza

Dusík Anikó (1963)
irodalomtörténész
Pozsony

Németh Zoltán (1970)
Madách-díjas
irodalomkritikus, költő
Ipolybalog

Megrendelhető kötetei:

A perverzió méltósága
Kalligram
Fűzve, 96 old.,
12,5x20 cm
bolti ár: 150 Sk
kedvezménnyel: 139 Sk

Olvasáserotika
Kalligram
Kötve, 228 old.,
12x18,5 cm
bolti ár: 199 Sk
kedvezménnyel: 159 Sk

A Kalligram Kiadó 2004-es kínálatából három – vércsoportját tekintve rokon – kiadványra szeretném felhívni azok figyelmét, akikhez ezek a könyvek eddig még nem jutottak el és azokét is, akikhez eljutottak, de még nem nyitották ki őket. Nem meglepő és nem is elítélendő tapasztalat a mai rohanó világban, hogy hetekig, esetleg évekig állnak polcainkon olyan könyvek, amelyeket azzal a határozott szándékkal vettünk meg, hogy az első adandó alkalommal – szabadság, könnyű influenzát követő lábadozás során – az elsők között olvasunk el majd a restanciatenger egyre növekvő halmazából. A szabadság valahogy mégis rövidebb, mindig rövidebb az elképzeltnél, az influenzát követő lábadozás óráit, napjait pedig már munkahelyünkön töltjük, köszönve a kordivatnak – betegszabadság helyett csak szabadságon voltunk. A végeredmény a már ismert helyzet – polcainkon, éjjeliszekrényeinken, asztalainkon a párbeszédre váró könyvek tornya néma szemrehányással figyelmeztet mulasztásainkra...

Az irodalom elméleti jellegű, non fiction szövegei bizonyos esetekben ma már speciális tudással, előképzettséggel rendelkező olvasóra számítanak. Az olvasni tudás képessége csupán a metafora szintjén bizonyul elégségesnek. A szövegek jelentése rejtett, a megszólalás módja erősen elitfüggő, miközben a szövegépítő eljárások elvonatkoztató és kirekesztő jellege elsősorban a fiatalabb generáció elméletíróit jellemzi.

Hasonló jelenséget figyelhetünk meg Németh Zoltánnak és Beke Zsoltnak a Kalligramnál tavaly megjelent könyve esetében. Mindketten arról próbálják – sikeresen – meggyőzni az olvasót, hogy ismerik az elméleti játék-/szövegtér aktuális elvárásait és szövegstrukturáló eljárásait, képesek-alkalmasak a nem beavatott olvasótól elzárkózó textus életre hívására/létrehozására.

Ha az elméleti szöveg megítélésének elit aspektusait vesszük figyelembe, tekintettel vagyunk programszerűen kozmopolita jellegére, azt kell mondanunk, hogy Németh és Beke sikeresen vették az akadályokat. Szövegeikben a kisebbségi komplexusaitól felszabadult egyenrangú partner hangján és nyelvén szólnak hozzá az egyetlen és oszthatatlan irodalom kérdéseihez.

A széttartás alakzatai a negyedik a Kalligramnál megjelent Németh-könyvek sorában, és arról győz meg bennünket, hogy a szépirodalommal is kacérkodó szerző (lásd pl. *A perverzió méltósága* című verseskötetét) igazi otthona az elméleti szövegek tájain keresendő. [Az az elméleti tudás, amely Némethet az átlag fölé emeli, szépíróként (nem szép szó, de jobb híján megteszi) teherként nehezedik rá.] *A széttartás alakzatai,* alcíme szerint *Bevezetés a fiatal irodalom olvasásába* azonban szerencsés módon, a kínálkozó lehetőségeket – a terepismeretet – kiaknázva profitál ebből a kétlakiságból. A kint is vagyok, bent is vagyok helyzet tudomásul vétele és egyidejű elszemélytelenítése Németh elméleti szövegterének erénye.

A könyv címe és alcíme között feszülő ellentét Németh szöveg-/világértelmezésének kulcsa. Az alcímben megjelenő *Bevezetés* a hagyományosnak tekinthető – összetartó – szövegmegközelítések, olvasatok fogalmi megjelenítéseként fordul szembe a címként fölérendelt, értelmezői (?) pozícióba emelt divergenciával-széttartással. Szándékosan profánul fogalmazva akár azt is mondhatnánk, hogy a fiatal irodalomról összefoglalóan végül csupán annyi mondható el, hogy FIATAL (szerzői életkorát tekintve: *„Az én javaslatom – mint már utaltam rá – 1967, vagyis az 1967 után született szerzőket sorolom a fiatal magyar írók közé."* – írja az 50. oldalon).

Németh kötete azonban ennél többet kínál. A mai fiatal irodalom bizonyos alapkérdéseinek, bizonyos alkotóinak és bizonyos műveinek izgalmas, elméleti-kritikai kaleidoszkópja, de nem útikalauz. Olyan szövegtér, amelyben kanonizálók és kanonizáltak, a referencialitás és az areferencialitás, a szépirodalom és a kritika, a „szövegnők" és a férfiszövegek egymásnak feszülve, de egymás érvényét fel nem függesztve férnek meg egymással egy áttekinthetően megszerkesztett térben.

Németh kötetének szerkesztője az a Beke Zsolt, akinek *„Jel"-en lét* című munkája annak bizonyítéka, hogy a Kalligram következetesen vállalja fel az egyértelműen csupán egy szűk szakmai elit számára jelentéssel bíró szövegek megjelentetését is, nélkülözhetetlenül fontos lehetőséget biztosítva a FIATAL irodalom FIATAL teoreti-

Németh Zoltán
A széttartás alakzatai
Kalligram
Fűzve, 416 old., 13,5x20,5 cm
bolti ár: 240 Sk
kedvezménnyel: 210 Sk

kusai számára. Beke tanulmányai ugyanis korántsem tartoznak a könnyen olvasható szövegek közé. Írásaiban a jel természetét vizsgálja – elsősorban – a vizuális költészettel való kapcsolatában: *„a vizuális költészet nem más, mint a „jel"-ekkel történő írás. Minden „jel" a többi „jel"-hez való viszonyában artikulálódik, és teljesen függetlenül attól, hogy „fizikailag" milyen formában jelenik meg, a differencia folyamatában találja meg mindig már meghaladott értelmét."* – írja Beke (77. o.) Felveti a műalkotások közötti hagyományos – az értelmezést meghatározó – határok felszámolását, a teljesebb, a jelre nyitottabb kommunikáció lehetőségeként. A vizuális költészet olvasása érvényes lehetőségeként Bekénél a végtelen számú olvasat, az írásra írással felelés, a továbbírás jelenik meg, ugyanakkor egyértelműen és határozottan kizárja az *önmagát kizárólagosnak és egyedül érvényesnek hirdető* – hagyományosnak tekintett – *olvasatot.* (52. o.). Miközben a jel referenciajellegének – a valóságra vonatkozásának – kérdései foglalkoztatják (egyebek között), a szövegben megjelenik a fizikai valóság totalitásként való megismerhetetlenségének ismert dilemmája is.

Azok az olvasók, akik a szerző által felvetett kérdések elméleti körüljárása után esetleg a vizuális költészet történeti áttekintését várják, csalódnak, de egy olyan szövegtér, amely a linearitást és a referencialitást a priori negatívumként jeleníti meg, jellegénél fogva nem teljesíthet szövegvilágidegen elvárásokat. Ez a „hiány" Beke kötetének komoly erénye.

Könyve utolsó írásában-tanulmányában-fejezetében, melyben a paranomázisnak a műalkotások értelmezésében betöltött szerepét járja körül, a szövegek/jelek ismételt – értelmező-átrendező-újraíró/újraíródó – feltűnése kapcsán Tőzsér Árpád költészetét is példaként hozza fel. Esetében *az interpretáció meghatározó elemének a modern-posztmodern beszédmód együttjátszását* tekinti. (172. o.)

Az elmélet, kritika, emlékezés helyzeteiben megszólaló Tőzsért a *Milétoszi kumisz* írásai alapján ítélve mintha fiatal pályatársainál kevésbé nyomasztaná az aktuális elméleti elvárások terhe. Pontosabban fogalmazva, Tőzsér a fenti két szerzőtől eltérően szélesebb, elméletileg kevésbé felkészült közönséget is megszólítani képes módon kommunikál feltételezett olvasójával, miközben a szövegtérbe vont elméleti háttér mégis releváns módon formálja a mondottakat. Némethhez és Bekéhez hasonlóan őt is foglalkoztatja a mű/alkotás és a referencia(litás) viszonyának úgy tűnik megkerülhetetlen kérdése, a modern és posztmodern súrlódási felületei... Akárcsak Németh, ő sem kerülheti/kerüli meg a működő kritikai kánon kirekesztő jellegének és hitelességének kérdéseit.

A széttartás alakzataihoz hasonlóan a *Milétoszi kumisz* is folyóiratokban már korábban publikált szövegekből szerkesztett válogatás (egyébként Beke könyvének szövegegységei is megállják önállóan a helyüket). Ellentétben *A széttartás alakzataival*, a Tőzsér-válogatás ugyanakkor a szövegek eredeti megjelenési helyét is közli (filológusszívet is megörvendeztető módon; egyébként ennek a könyvnek is Beke Zsolt a szerkesztője). Az olvasó tájékozódását mindkét esetben névmutató (*A széttartás alakzatai* esetében név- és tárgymutató) segíti.

Talán a lehetetlent kérem számon, mikor azt szeretném, ha az említett három könyv arca látványában is megjelenítené a szövegekben – rokonságuk ellenére – mégis jelenlévő másságot, így is segítve a reménybeli vásárló-olvasó tájékozódását. Tőzsér szövegei széles réteget képesek megszólítani, Németh közönsége szakmailag alaposan felkészült és naprakészen tájékozódó, Beke szövegei azonban csupán a vájtfülűeknek/hez szólnak. Az egyébként kifogástalan minőségű könyvtestek azonban ezeket a másságokat – szerencsésnek nem nevezhető módon – nem jelölik.

Dusík Anikó

Beke Zsolt (1973)
irodalomtörténész,
szerkesztő
Dunaszerdahely

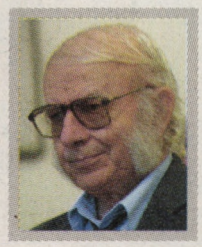

Tőzsér Árpád (1935)
Kossuth-díjas költő,
műfordító, irodalomtudós
Pozsony

Megrendelhető kötetei:

Beke Zsolt
„Jel"-en lét
Kalligram
Kötve, 192 old., 12x18,5 cm
bolti ár: 190 Sk
kedvezménnyel: 170 Sk

Tőzsér Árpád
Milétoszi kumisz
Kalligram
Kötve, 216 old., 12x18,5 cm
bolti ár: 210 Sk
kedvezménnyel: 189 Sk

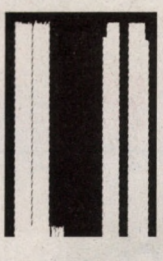

Mintha erdei állat volna és angyal
Nap Kiadó
Fűzve, 123 old.,
15x25 cm
bolti ár: 110 Sk
kedvezménnyel:
89 Sk

Finnegan halála
Kalligram
Fűzve, 64 old.,
14,6x14,6 cm
bolti ár: 110 Sk
kedvezménnyel:
89 Sk

1 in 2 – (ismétlés)

Király Levente (1976)
költő, író, szerkesztő
Budapest

Tőzsér Árpád (1935)
Kossuth-díjas költő,
műfordító, irodalomtudós
Pozsony

A két könyv lehetne akár egy is, mindenesetre jól kiegészítik egymást. A *Tanulmányok költőportrékhoz* (továbbiakban *Portrék*) címével ellentétben versekből áll, míg a *Milétoszi kumisz* (továbbiakban *Kumisz*) tanulmányokból, kritikákból, jegyzetekből, satöbbikből.

A *Portrék* elnevezése kifejezetten pontos, ám egyúttal konfliktuskerülő is, aminek elsősorban az összetett szerkezet az oka, hiszen ha csak az első ciklust vesszük, érzésem szerint inkább paródiákat kapunk. Tőzsér a szerény „stílustanulmány" kifejezést használja, vagyis az adott szerzők stílusában ír. De inkább ne is lovagoljunk tovább a definíciós problémán, hanem nézzük meg, milyenek lettek maguk a művek – az mindennél beszédesebb.

Tőzsér Kukorellyvel kezdi, a versben sorról sorra fel is lehet fedezni a megidézett poéta stílusjegyeit, ám eddigi tapasztalataim szerint világlátása más, nem ilyen összefüggésekben gondolkodik, illetve a poénzárlat (annak ez a fajtája legalábbis) idegen tőle. Nahát, elkaptam a legyet, gondoltam, vagyis hogy értem már a stílustanulmány kifejezést: valakinek a stílusában saját verset írni – akkor ezentúl ezt várhatom el a könyvtől; érdekes kalandozás ez is. Kettős a játék: hogyan ír Kukorelly-verset Tőzsér, és egyúttal meg is fordítottuk: hogyan írna Tőzsér-verset Kukorelly – nyilván nem így, de a játékszabályok mégis nagyjából ezek.

Aztán a második vers, a Kemény Istvánról szóló mindjárt romba is dönti a gondosan felépített konstrukciót (nem árulok el nagy titkot, hogy csak átmenetileg), hiszen egy igen szellemes paródiát olvashatunk. Az *Uzsonnatáskámon veréb ugrált* a címétől eltekintve vérbeli Kemény-vers, a retorika és a gondolkodásmód is szinte azonos, miközben érezni a háttérben somolygó szerzőt, hiszen mégiscsak mókás a felütés („A mi ovinkban mindenki kiscsoportos volt, / az utcánkban nem született nagycsoportos"). Hasonló a helyzet a *Lábjegyzet az Anyeginhez*zel: a Tóth Krisztina-féle líra hangulatát tökéletesen megidéző versben apró kiszólás erősíti a paródiajelleget: „először írok verset nem rólad". Vagyis összegezve: a könyv első ciklusában paródiák váltakoznak stílustanulmányokkal. Utóbbiak közül szerintem a Rakovszky Zsuzsát idéző *Kísértetmakett* és az Oravecz Imrét idéző kettő sikerült a legjobban, míg a Petri-paródia elég lapos lett – legalábbis nem elég erős ahhoz, hogy a végén a szójáték (Petri-csésze) dupla- vagy triplacsavarral átfordítsa a gyermeteg poént valami másba.

A vékonyka ciklus után következnek a nagy általánosságban művészettel, költészettel foglalkozó versek. Leginkább Orbán Ottó 1994-es gyűjteményes kötetéhez, *A költészet hatalmá*hoz lehetne hasonlítani: a pályatársakhoz írt személyes hangú verstől az anekdotán át szinte minden fellelhető benne. Az összehasonlítás nem is véletlen e helyütt, mindkét kötetben (a *Portrék*ban és a *Kumisz*ban is) szerepel Orbán neve és alakja, és természetesen elsősorban költészete – a két alkotó életműve sok ponton kapcsolódik egymáshoz. Tőzsér többek között megidézi még Szabó Lőrincet, Weöres Sándort, Madáchot, Vörösmartyt – és itt ismét szóba kell hoznom a másik könyvet, a *Kumisz*t: nemcsak versben értelmezi az életműveket, hanem egyúttal esszében is. Míg a versek szellemes nyelvi- és stílusjátékok, a tanulmányok értelemszerűen „szárazabbak" (elnézést minden tanulmányírótól), ám a felvetett kérdések nem kevésbé érdekesek. A *Kumisz* egy tömör, ám rövidségében és rövidségével egyaránt sokatmondó tanulmánnyal indul, címe *Az első ok léte és az olvasó valósága*. Ebben Tőzsér másfél oldalon tudatja velünk, hogy részéről a valóság és a vers (bátran mondhatjuk: valóság és művészet) viszonya tisztázott kérdés, vagyis értelmetlen annyit rágódni rajta. Az előbb már említett Orbán Ottónál is hasonló hozzáállást találunk – ismét egy kapocs a két költő között. Egy rendkívül találó mondatban összefoglalva mindez: „a versjelentésnek sokkal inkább van köze a vers sztalagmitként növekvő önszövegéhez, mint az eleve adott ún. valósághoz, alapjelentéshez, a priori tételekhez." Tőzsérrel együtt mi is kitehetjük a pontot, és elkezdhetjük az átfogó, szintetizáló gondolatok, vagy éppen a megfigyelt apró részletek olvasását és értelmezését. Az előbb említett szöveg természetesen valamivel hosszabb, és folytatásában Tőzsér egy saját versének kialakulását elemzi: milyen hatások alakították a szöveget. Mindig érdekes egy ilyen kísérlet, gondoljunk csak Weöres Sándor egykori tanulmányára, *A vers születésé*re.

Vegyünk néhány önkényesen kiragadott példát a tanulmányok közül. Orbán kapcsán (Orbán Ottó négynegyedes költészetéről) Tőzsér ezt írja: „O. O. lírai énjét, legyen az bár nyelvi megelőzöttségű, egy sajátos (s épp a nyelvi megelőzöttséget is bekalkuláló rafináltsága miatt sajátos) akarat szervezi. S ezen akarat fő eleme éppen a nyers, az anyagi létet is átható erotika és episztémé indulata, szertelensége. S valószínűleg ez a voluntas, ez a mohó élni, megismerni és hatni akarás az a valami, amit a »posztmodern« irodalomtudomány doktorai nem tudnak a költőnek megbocsátani." Azt hiszem, ennél tömörebben és találóbban nem lehet megfo-

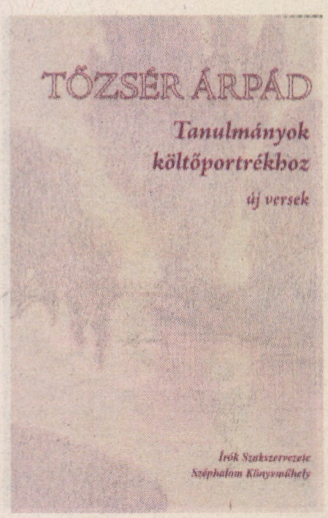

Tőzsér Árpád
Tanulmányok
Kalligram
Kötve, 216 old., 12x18,5 cm
bolti ár: 210 Sk
kedvezménnyel: 189 Sk

galmazni az irodalomtudomány és az Orbán Ottó-értelmezés konfliktusát – sőt, mondhatnám azt is, az irodalomtudomány és az irodalomértelmezés között fennálló konfliktust. Természetesen ne úgy képzeljük el a könyvet, mint keresztes háborút a „posztmodern" irodalomtudomány ellen – inkább az értelmezések sokfélesége mellett érvel, ezzel jelen sorok írója is mélységesen egyetért.

Tőzsér a Magyar Költészet Kincsestára sorozatban megjelent válogatáskönyv kapcsán elmélkedik Tandori legújabb (értsd: kilencvenes évekbeli) költészetéről, és ezzel a megfontolandó gondolattal játszik el: „a korábbi »melengetett helyeknek« itt már semmi nyoma, [...] Tandori új korszakával kapcsolatban talán a korábbi apokalipszis kifejezésünk sem volt túlságosan erős." Vagyis a Tandori-líra megköveteli magának az odafigyelést, nem lehet elintézni egy „sokat ír, keveset mond"-féle legyintéssel. Tőzsér egyébként mással kapcsolatban is megpendíti a mélyen zengő apokaliptikus húrt; remek esszéje Vörösmarty *Előszójáról* így végződik: „az Előszót ma – a megírásától eltelt másfél száz [...] év tanulságainak tükrében (s az egyéb időszerűségeitől most eltekintve) – bizony végső soron a Vég előszavának tekinthetjük. Azon ember- és világvég előszavának, amely úgy zúg a Vörösmarty-életmű egészében, mint valami egészen sajátos hangszerelésű, hol komor fenségű, hol egzaltált sikolyú, de mindig monumentális organon." Talán nem túlzok, ha azt mondom: sokkal tágabb és igazabb értelmezése ez ennek a vers-őskövületnek, mint amely a tankönyvekben olvasható.

Aktualitásokból, személyes (élet- és olvasmány)élményekből kibomló, gondolatgazdag és mégis tömör írások alkotják a *Kumisz*t, mely szerintem az utóbbi évek egyik legsikerültebb irodalommal foglalkozó könyve. A *Portrék* pedig párhuzamosan olvasható vele, mintegy kiegészítésül.

Király Levente

(Az Élet és Irodalom 4. számában megjelent recenzió újraközléséért Király Leventének és Károlyi Csabának tartozunk köszönettel.)

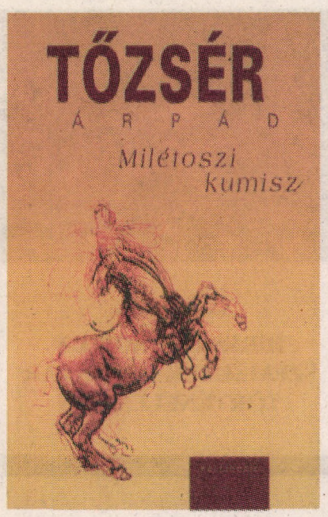

Tőzsér Árpád
Milétoszi kumisz
Kalligram
Kötve, 216 old., 12x18,5 cm
bolti ár: 210 Sk
kedvezménnyel: 189 Sk

FIGYELMÜKBE AJÁNLJUK

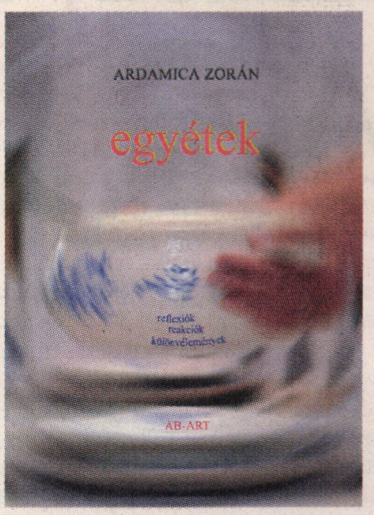

Ardamica Zorán
egyétek
AB-ART
A Reflexiók, reakciók és különvélemények alcímű kötet a költő, műfordító és szakíró utóbbi néhány évben megjelent, irodalommal és irodalmi művekkel kapcsolatos írásait tartalmazza. A mind stílusukban, mind műfajukban sokrétű szövegek egyik közös jellemzője, hogy kultivált irodalmi párbeszédre késztetik az olvasót. Az élvezetes dialógust az írások szenvedélyes hangneme és nem mellékesen humora szavatolhatja.
Fűzve, 128 old., 14,4x20,8 cm
bolti ár: 180 Sk
kedvezménnyel: 160 Sk

Filep Tamás Gusztáv
Zalabai Zsigmond
Nap Kiadó
A Műhely-sorozat következő darabja újabb mérlegpróba Zalabai Zsigmond munkásságáról és tevékenységéről. Az 1998-as kismonográfia bővített kiadása a kritikus, irodalomtörténész, művelődéstörténész, egyetemi tanár, szerkesztő és kultúraszervező Zalabai (1948–2003) lezárult életpályáját tekinti át filológiai-társadalmi összefüggésekben.
Fűzve, 240 old., 10,5x18,5 cm
bolti ár: 110 Sk
kedvezménnyel: 100 Sk

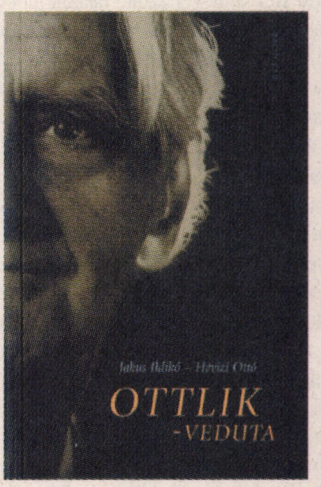

Jakus Ildikó–Hévizi Ottó
Ottlik-veduta
Kalligram
Olvassuk-e, és ha igen, tudunk-e újat mondani Ottlik Géza életművéről? A szerzőpáros arra vállalkozott, hogy új kérdéseket tegyen fel anélkül, hogy a régi válaszokat ismételné. A tanulmánykötet nemcsak eredeti és elegáns értelmezés, hanem lebilincselő olvasmány is. Kis túlzással: akár egy krimi. Mellesleg azt is igazolja, hogy Ottlik műveit érdemes ezzel a nyomozói stratégiával (úja)olvasni.
Kötve, 344 old., 12,3x18,7 cm
bolti ár: 240 Sk
kedvezménnyel: 210 Sk

Vári György
„Az angyal a részletekben…"
Kalligram
Az ismert szerző tanulmányainak és kritikáinak gyűjteménye Nádas Péter, Mándy Iván, Nyerges András, Schein Gábor, Petri György, Simon Balázs, Orbán Ottó, Parti Nagy Lajos, Németh Gábor, Pályi András, Cserna-Szabó András, Vas István, Hamvai Kornél, Gáczi János, Szép Ernő és Radnóti Miklós műveiről.
Kötve, 232 old., 12x18,5 cm
bolti ár: 230 Sk
kedvezménnyel: 200 Sk

Mesét mondasz, valóságost

Ozogány Ernő (1951)
villamosmérnök,
szakíró, újságíró
Tejfalu

Megrendelhető kötete:

Magyar atomocska
Méry Ratio
Kötve, 96 old.,
20,5x20,5 cm
bolti ár: 190 Sk
kedvezménnyel: 171 Sk

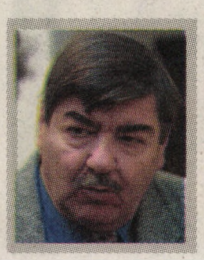

Csicsay Alajos (1938)
prózaíró, szakíró
Párkány

Megrendelhető kötete:

A tündérek titka
AB-ART
Kötve, 80 old.,
21x30 cm
bolti ár: 240 Sk

Az utóbbi másfél évtizedben a magyar könyvpiac drámai átrendeződésének lehettünk szemtanúi. Ez fokozottan érvényes az angolszászok által non fictionnak becézett tényirodalomra, amely a legkönnyebben adaptálható a hazai viszonyokra. Különösen amiatt, mivel a mindent a szemnek elv alapján a színes alányomás gazdag illusztrációinak alapanyagát csak át kell venni az eredeti kiadótól, a különben is takarékos magyarázó szöveget pedig egy gyakorlott fordító napok alatt képes átültetni édes anyanyelvünkre. Miközben elárasztják a könyvesboltokat a képekkel gazdagon illusztrált, magukat kelletŏ, exkluzív és ennek megfelelő árú külföldi ismeretterjesztő munkák, amelyek nem egy esetben alig nyújtanak igazán használható új ismereteket, könyvkiadóink sziszifuszi igyekezettel próbálják a víz felszínén tartani a hazai ismeretterjesztő műfajt. Szemfülességüket dicséri, hogy nem eredménytelenül. Ehhez viszont az olvasóval való „társadalmi szerződésre" van szükség, amelynek lényege, hogy amit elveszt a látvány révén, az megnyerje a tudás vámján. E kissé nyakatekert jellemzés magyarán azt jelenti, hogy kisebbségi körülmények között egyszerűen lehetetlen versenyre kelni a nagy nyugati kiadók által nyújtott pazar képanyaggal, viszont az elmélyült, elemző gondolatok igazi szellemi kalandot nyújthatnak a műfaj szerelmeseinek. Annál is inkább szükség van az olvasó ez irányú megértésére, mivel a hazai vonatkozású ismeretterjesztés aligha várható el az idegen nyelvű szerzőktől. Mint annyi mást, a történelmi ismeretterjesztést is a kényszer szülte tájainkon: évtizedekig szinte bűnnek számított őseink cselekedeteinek iskolai tárgyalása. Az Árpád-házhoz egyébként több szállal kapcsolódó cseh királyokat szinte személyes ismerősként illett ismerni diákjainknak, miközben a magyar történelem sorsfordító alakjairól alig tudtak valamit.

A rendszerváltozás ebben a tekintetben gyökeresen új helyzetet teremtett: lehetővé vált a több évtizedes lemaradás pótlása. Ezzel szemben hatott a korábbi könyvpiac látványos összeomlása, ami alig nyújtott lehetőséget arra, hogy egy nagyobb lélegzetű munka napvilágot lásson, így az egyetlen járható útként cikksorozat megjelentetése kínálkozott. Az iskolások lapja, a *Tábortűz* szerkesztőbizottsága igyekezett a sokéves lemaradás pótlására. Így született meg a Királyok, fejedelmek, kormányzók és a Híres családok és neves személyek című százrészes cikksorozat, amelynek elsöprő sikerére jellemző, hogy az alapiskola felső tagozatos diákjai tömegesen ollózták ki a lapból és ragasztották füzeteikbe, mintegy megelőlegezvén a későbbi kötetet. Azt a kötetet, amely a közelmúltban a Lilium Aurum gondozásában látott napvilágot.

Minden ismeretterjesztő munka egyedi és a maga módján izgalmas. Annál is inkább, mivel a közvélekedéssel ellentétben ez a műfaj ugyanúgy szubjektív, mint a szépirodalom: a témaválasztás, a feldolgozás módja, a súlypontok elhelyezése mind a szerző szándékát, gondolatvilágát, világlátását tükrözi. Annál érdekesebb, ha egy természettudományos műveltségű szerző, gyakorló tanár foglalkozik történelmünk kulcsfiguráival.

Mondhatnók, hogy a suszter maradjon a kaptafánál. De ki a suszter, és milyen a kaptafa? Számomra már iskolás koromban gyanús és elégé visszataszító volt, hogy történelemtanítás címén az uralkodók rémtetteit ismertették: ki mikor kit ölt meg, gyilkoltatott le, melyik csatában mennyien véreztek el a vágóhídra tereltek közül. Mindezen borzalmakat ráadásul a dicsőség sztanioljába csomagolták. Időnként ugyan felvillant az is, hogy itt-ott született némi műalkotás, sőt valami műszaki találmány is, de ezek teljesen a perifériára szorultak. A történelmi szempontról nem is beszélve: ifjúkoromban a tömegek határozták meg, alakították, formálták az emberiség életét. Az iskolai szadizmus netovábbjaként élte meg az eseményekben logikát kereső ember, hogy ezernyi adat, dátum memorizálása volt a jó érdemjegy feltétele. Pedig az ok-okozat viszony figyelmen kívül hagyása nem épp ildomos még e szubjektív tudományág keretén belül sem. A kilencvenes évek elején a történelemtudomány művelőinek nagy része – a laikusok által olykor nem kis szarkazmussal említett „ezután minden másként volt" elv keretén belül – a tengernyi tévedés, ideológiai jellegű ráhatás torzszüleményeinek kiirtását tűzte ki célul. Ami legfőképp a történelemkönyvek átírását jelentette. A nézőpont változását alig követte szemléletbeli változás: a korábbi hősök és árulók csupán szerepet cseréltek. Annál felemelőbb, üdítőbb volt – a siker alapján a diákok is így gondolták – Csicsay Alajos fent említett két sorozata kitekintést nyújtott eleink életének egyéb fontos mozzanataira is: a sajtó, a tudomány, a technika történetére, a kultúra egyes ágainak fejlődésére is. Az olvasói visszajelzés eleve megelőlegezte, hogy előbb-utóbb kötetben is napvilágot lássanak e kis történelmi novellák. Nem véletlen e műfaji meghatározás: Csicsay Alajos pontosan tudja, hogyan keltse fel olvasója érdeklődését egy hatásos indítással, miként tartsa fenn figyelmét, és gondja van a csattanóra is az írás végén.

Csicsay Alajos
Híres és hírhedt személyek a magyar történelemben
Lilium Aurum
Kötve, 128 old., 21,7x30,2
bolti ár: 319 Sk
kedvezménnyel: 287 Sk

Ahogy az tájainkon szokásos, egy sikeres cikksorozat csak alapja a későbbi könyvnek: az újság szűkre szabott terjedelme nem teszi lehetővé az elmefuttatást, ráadásul sok kulcsfiguráról sokszor nincs lehetőség megemlékezni, tekintve, hogy egykét év múltán – különösen iskolai korú fiatalok esetében – szinte teljesen kicserélődik az olvasóközönség. Ezért a szerző számára egyszerre lehetőség és kihívás, hogy az eredeti anyagot átformálja, kibővítse. Megállapítható, hogy a szerző sikeresen vette a kötetté formálás akadályait.

Tökéletes könyv nem létezik, sajtóhibák és elírások mindig voltak és lesznek is. E tekintetben ez a mű sem lóg ki a sorból. Ennél sokkal fontosabb, hogy Csicsay Alajos válogatása, írásainak hangvétele és stílusa olyan értékrendet tükröz, amely üdítőleg hat: nem jellemzi őt az egysíkú történelemszemlélet, amely szerint a hatalmi harc, háborúk, torzsalkodások és a tengernyi szörnyűség a történelem meghatározó elemei. Számomra annál is üdítőbb élmény volt sorait olvasni, mivel már régóta meggyőződésem, hogy egy idegen civilizáció azzal tudná legjobban az övéinek érzékeltetni, hogy e sárgolyó lakói mekkora alávalóságokra képesek, ha történelemkönyveinket lefordítaná a saját nyelvükre. Elég csak arra gondolni, hogy milyen barbár módon pusztította el egy magát civilizáltnak mondó világ a maja, az azték vagy az inka kultúra egyedi, pótolhatatlan kincseit, e szörnyűségeket a haladás mérföldköveiként beállítva.

Természetesen Csicsay Alajos sem kerülheti meg a gazemberségeket, erre utal a könyv címe is: *Híres és hírhedt személyek a magyar történelemben.* Mert mi sem vagyunk kivételek: voltak szép számmal szörnyetegek is eleink között. De voltak felemelő egyéniségek, akik nemcsak hogy megérdemlik az utókor tiszteletét, hanem egyben példaképül is szolgálhatnak számunkra és maradékaink számára is. Távolról sem csak politikusok, fejedelmek és uralkodók, de nyomdászok, írók, hitszónokok, tudósok, várvédő kapitányok, zenészek, művészek és a műszaki haladás úttörői kaptak helyet e kötetben. A munka legfőbb érdeme e nagyon széles palettán való mozgás. Ez természetesen hiányérzetet is kelt: szükségszerűen nem adhat teljes képet írásainak témájáról. Ez akár elmarasztalásnak is vehető. Viszont tudomásul kell venni, egyetlen ismeretterjesztő mű sem vállalkozhat a teljességre. Csupán a célba vett olvasóközönség kíváncsiságát elégítheti ki. Esetünkben elsősorban a tizenéves tanulóifjúság érdeklődésére számíthat a leginkább, bár minden korosztály számára érdekes olvasmányt nyújt. Annál is inkább, mivel a legutóbbi fél évszázadban soha nem kaphattunk átfogó képet eleink legjelentősebb tetteiről. Terjedelmi okok, a szerző érdeklődési köre, ismeretanyaga minden esetben meghatározza munkájának határait. Ez természetes. Az lenne a baj, ha egy ilyen jellegű munka nem serkentene továbbgondolkodásra, további hasonló jellegű, esetleg elmélyültebb alkotások tanulmányozására. Csicsay Alajos vállalt feladatának egyértelműen sikeresen tett eleget: felkelti olvasója érdeklődését a téma iránt, egy sor információt közöl vele, miközben szinte ösztönzi arra, hogy nézzen utána a leírtaknak, más forrásokból bővítse ismeretanyagát. Munkáját akár szép, kerek, igaz meséknek is jellemezhetném. Ez esetben viszont csak annyit ajánlhatok mindenkinek – akár hiszi, akár nem –, járjon utána. Megéri.

Ozogány Ernő

FIGYELMÜKBE AJÁNLJUK

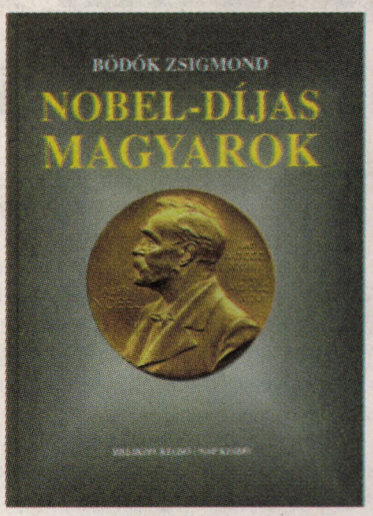

Bödők Zsigmond
Nobel-díjas magyarok
Nap Kiadó–Helikon

Ötödik, javított és bővített kiadásban kerül az olvasó kezébe a szerző sikerkönyve. Bödők Zsigmond számos dokumentummal, fényképpel és ábrával kiegészített kötete nem csak a díjazott magyar és magyar származású híresség sorakoztatja fel, hanem azokat is, akiket felterjesztettek a díjra, vagy akik eredményeikért megérdemelték volna ezt a kitüntetést.
Kötve, 188 old., 16,5x23,3 cm
bolti ár: 210 Sk
kedvezménnyel: 190 Sk

Gyürky Antal
Borászati szótár
Lilium Aurum

A XIX. századi honti borász szakíró és helytörténész 1861-ben Pesten kiadott kézikönyvének hasonmás kiadása. A szótár a szőlészettel és borászattal kapcsolatos tudnivalókat kínálja a kifejezések ábécérendjében. A tájszavakban is gazdag szószedet néprajzi szempontból is érdekes olvasmány. Csáky Károly eligazító utószavával.
Kötve, 146 old., 15x20,3 cm
bolti ár: 298 Sk
kedvezménnyel: 268 Sk

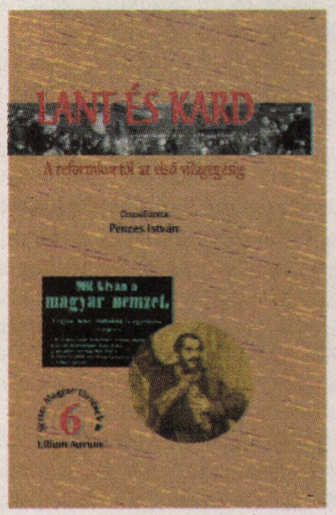

Pénzes István összeáll.
Lant és kard 6.
Lilium Aurum

A Verses Magyar Történelem, a hétkötetes sorozat legújabb darabja a reformkortól az első világháború kitörésének idejéig veszi sorra a magyarok történetének nevezetes fejezeteit – a magyar költők alkotásain keresztül. Korrajzzal, történelmi eligazító jegyzetekkel, név- és szómagyarázattal, a költők kislexikonával, képekkel.
Kötve, 360 old., 12,2x19 cm
bolti ár: 347 Sk
kedvezménnyel: 312 Sk

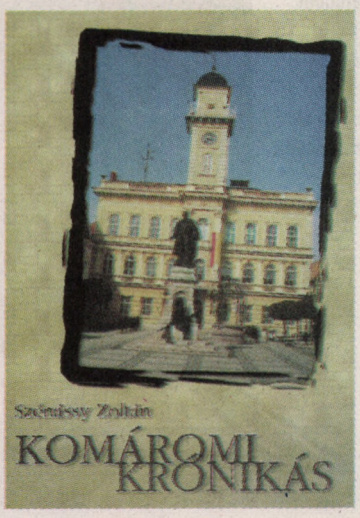

Szénássy Zoltán
Komáromi Krónikás
KT Kiadó

Az ismert helytörténész, több mint húsz történelmi és helytörténeti kiadvány szerzője ezúttal a lapokban és folyóiratokban publikált, önálló kötetben most először megjelenő írásait adja közre. Ezek java része szülővárosához, Komáromhoz kötődik. A könyv tartalmazza a szerző munkásságával kapcsolatos kritikai visszhangokat, értékeléseket is.
Fűzve, 328 old.,
14,6x21 cm
egyezményes ára: 201 Sk

Bosszú galamb képében, avagy szemet szemért

Kozsár Zsuzsanna (1970)
író, szakíró
Kassa

Megrendelhető kötetei:

Meseirodalmunk fája
AB-ART
Fűzve, 144 old.,
14,5x21 cm
bolti ár: 130 Sk.
kedvezménnyel: 119 Sk

Mesék a Keszekusza erdőből
AB-ART
Kötve, 64 old.
17x24,5 cm
bolti ár: 160 Sk
kedvezménnyel: 149 Sk

Méry Margit (1936)
néprajzkutató
Pozsony

Tizenhat mese került a Méry Margit nevével jegyzett *Ipoly menti népmesék* című gyűjteménybe. A könyv gyerek olvasóknak készült, ezt sugallja nemcsak a kivitelezés, hanem a népmesék stilisztikája és a kötet terjedelme is. Vajon hogyan tud hatni a megcélzott korosztályra ez a mesegyűjtemény, mely a 2001-es eredeti mű újranyomása?

A mesék nagy része a realitás tartományában mozog, hősei egyszerű falusi emberek (esetleg emberi tulajdonságokkal felruházott állatok), akik krízishelyzetben sok leleménnyel, furfanggal szüntetik meg az áldatlan állapotokat. Gyors és ötletes visszavágások, jogos elégtétel lehetne ezeknek a meséknek a kulcsszava. Itt nem annyira a „jótett helyébe jót várj", mint inkább a „szemet szemért, fogat fogért" elve érvényesül, akárcsak a minket körülvevő világban. Ki kell használni az alkalmat, meg kell ragadni a szerencsét, ezt sugallják ezek a rövid, frappáns történetek (*A két koma; A róka meg a töviskes disznó; A ravasz cigány; Erős, de lusta Jancsi*). Aki nem elég leleményes és okos, az bizony alulmarad, megsínyli butaságát (*Ilók meg Mihók; A zsugori ténsasszony; Az együgyű házaspár*).

A jogos elégtétel annak bizonyítéka, hogy a mese és valóság határán egyensúlyozó mesehősök sorsukat maguk alakítják. Ennek ellenpólusa a külső erőktől származó vagy külső segítséggel kapott jutalom és büntetés. A segítség égi vagy tündéri eredetű, és ezekben a történetekben még a hagyományos mesei alapelv a mérvadó, itt bizony a jótett jutalmat kap, a gonoszság büntetést. Ezek a mesék a kötet kisebb részét alkotják (*Ősz apó; Jancsi meg Juliska; A juhász, a paraszt meg a halász*). Az említett történetek közül kitűnik a *Jancsi meg Juliska* című. Nem túl sok köze van a jól ismert hasonszőrű történethez, mely kevésbé brutális, mint ennek a kötetnek a meséje: a gonosz mostoha levesnek főzi meg Jancsikát, és megeteti a gyermek apjával; később Jancsika galamb képében életre kel, és a jogos bosszúállás után újra fiúvá változik.

Kissé következetlenre sikeredett az *Ősz apó* című mese, melyben lezáratlan ügy maradt, mi történt a két idősebb testvérrel, miért és milyen körülmények között haltak meg. Így nincs meg a pozitív főhős igazi ellenpólusa.

Az egységes koncepciójúnak nevezhető kötetben tartalmi és szerkezeti szempontból két kakukktojás is akad. Az egyik egy csalimese, mely megfelel az adott műfaj minden követelményének, viszont nem illeszthető be a leleményesség–ostobaság és a jutalom–büntetés ellentétpárok által meghatározott történetek közé (*Ilon néne meséje*). A másik történet pedig keretes elbeszélés, az Ezeregyéjszaka mesegyűjteményre jellemző szerkezeti megoldásokkal, és önmérsékletre, megfontolásra tanít (*A bölcs királyfi*).

A kötet címében szereplő földrajzi meghatározás semmiképp sem tekinthető stilisztikai értékmérőnek. A szövegek nyelve nem az adott régió tájnyelve, csak néha-néha fűszerezi egy-egy regionális jellegű kifejezés a mesék stilisztikáját. Pedig a gyerek olvasók szókincsébe is beépülhetett volna néhány különleges, alig ismert szó. Ehelyett azonban inkább csak abban a tudatban erősödtek meg, hogy szemesnek áll a világ. Ezt pedig a mai gyerekek a népmesék nélkül is elég jól tudják.

Kozsár Zsuzsanna

A segítség égi vagy tündéri eredetű; ezekben a történetekben még a hagyományos mesei alapelv a mérvadó, itt bizony a jótett jutalmat kap, a gonoszság büntetést.

Ipoly menti népmesék
Madách-Posonium
A kiadó népmesegyűjtemény-sorozatának darabja három évvel ezelőtt jelent meg először; az erről lemaradt olvasó most az első kiadás változatlan utánnyomását veheti kézbe. A Méry Margit gyűjtéséből származó kötet összesen tizenhat népszerű mesének az Ipoly menti változatát tartalmazza, köztük olyan ismerteket is, mint az Ilók meg Mihók című. Fodor Kata színes illusztrációival.
Kötve, 68 old., 17,5x24,5 cm
bolti ár: 120 Sk

Csáky Károly: Irodalmi kapcsolatok I.

Csáky Károly, akit néprajzkutatóként, pedagógusként és helytörténészként már jól ismerünk, ebben a könyvében új arcát villantja föl, mégpedig az irodalomtörténészét. Az *Irodalmi kapcsolatok I.* érdekes, pontos és alapos munka, ráadásul kiválóan használható az iskolában, különös tekintettel arra, hogy a regionális kötődéseknek és helyi kapcsolatoknak egyre nagyobb jelentőségük van az oktatásban.

A kötet helytörténeti vonatkozásai kapcsán megjegyzendő, hogy Csáky Károly Madách Imre felvidéki vonatkozásainak egyik legalaposabb ismerője, és nagy szerepe van abban, hogy – összefogva a Jarábik Gabriella vezette Szlovákiai Magyar Kultúra Múzeumával meg a környékbeli polgármesterekkel, pl. Jámbor Lászlóval – az alsósztregovai Madách-kúria meg a szklabonyai Mikszáth-ház várhatóan a közeli jövőben igazi irodalmi zarándokhellyé válhat. Az persze már nem miatta van, ha végigolvasva a könyvet csak sóhajtani tudunk az egykor virágzó felvidéki városok jelenlegi sorsa felett.

Minél figyelmesebben olvassuk a könyvet, annál fájdalmasabb a kérdés: Mivé vált mára a diákvárosként még Petőfi idejében is virágzó Selmecbánya vagy a polgári életmódjáról neves Losonc, Rimaszombat, Nagykürtös stb., amelyek azóta perifériális szerepbe utaltságuk okán szinte halódásra lettek kényszerítve, ráadásul szinte visszafordíthatatlanul meggyengült a magyar kultúrközeggel való kapcsolatuk is?

A könyv több fejezetében találunk érdekes és újszerű irodalomtörténeti adalékokat. Ezt vagy úgy éri el, hogy újszerűen rendezi a már ismert adatokat (pl. a *Petőfi és Selmecbánya* fejezetben), vagy azzal, hogy helyszíni kutatással, főleg a selmeci líceum levéltárában ellenőrzött s ezáltal pontosított, kiegészített egyes irodalomtörténeti adatokat. Nagyon valószínűnek, sőt szinte biztosnak látszik, hogy számos kutató (Rejtő István, Véber Károly, Praznovszky Mihály) nyomán véglegesen pontosította annak okát, miért hagyta félbe selmeci tanulmányait az 1863/64-es tanévben Mikszáth Kálmán. Csáky Károly könyvének éppen az az egyik legnagyobb erénye, hogy állhatatosan és következetesen ellenőrzi a teljes hivatkozási apparátust, és van türelme megvizsgálni minden egyes körülményt, akár Petőfi osztálytársainak szociális státuszáról, akár Mikszáth iskolai hiányzásainak pontos okáról van szó.

Kimondottan előnye a könyvnek, hogy olyan ember írta, aki pedagógusként tisztában van vele, milyen témákra lehet szükség az iskolában. Többek között kiválóan alkalmas arra, hogy például az érettségire való felkészülés során a magyar irodalomtörténet számos felvidéki vonatkozását – Tinódi Lantos Sebestyéntől Kazinczy Ferencen és Krúdy Gyulán át Tóth Árpádig és Mécs Lászlóig – taglalja. Még akkor is igen praktikus lehet, ha hiányzik a könyvből egy térkép, amely föltüntetné a könyvben előforduló településeket, helyeket. Ez nyilvánvalóan nagy-nagy segítség lenne nemcsak a honti–nógrádi területektől távolabb élő pedagógusok számára, hanem azoknak is, akik mondjuk a jövőben iskolai kirándulást terveznek a térségbe.

Vajda Barnabás

(Elhangzott február 3-án Dunaszerdahelyen, a Vámbéry Irodalmi Kávéházban, a könyv bemutatóján)

Vajda Barnabás (1970)
irodalomtörténész,
tanár
Dunaszerdahely

... szinte biztosnak látszik, hogy számos kutató nyomán véglegesen pontosította annak okát, miért hagyta félbe selmeci tanulmányait az 1863/64-es tanévben Mikszáth

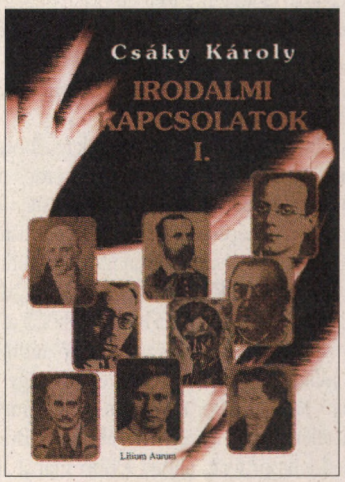

Csáky Károly
Irodalmi kapcsolatok I.
Lilium Aurum
A Klasszikusok nyomában alcímű könyv a szerző ismeretterjesztő szakcikkeit gyűjti egybe. A sorozat első kötete a magyar irodalom tíz ismert írójának, költőjének (Tinódi, Kazinczy, Petőfi, Madách, Mikszáth, Krúdy, Móricz, Tóth Árpád, Mécs László, Szabó Lőrinc) a felvidéki kapcsolatait tárgyalja, továbbá külön fejezetben egy szűkebb régió, a Palócföld irodalmi alkotóit.
Fűzve, 144 old., 16,4x23,3 cm
bolti ár: 174 Sk
kedvezménnyel: 157 Sk

Csáky Károly (1950)
helytörténész,
költő
Ipolyság

A festészet éjszakai oldala

Cselényi László (1938)
József Attila-díjas költő
Pozsony

Megrendelhető kötete:

Kiegészítések Hérakleitoszhoz avagy A nélkülözhetetlen könyvek
Madách-Posonium
Kötve, 280 old.,
14,8x20,9 cm
bolti ár: 240 Sk

Földényi F. László (1952)
József Attila-díjas esztéta
Budapest

Megrendelhető kötete:

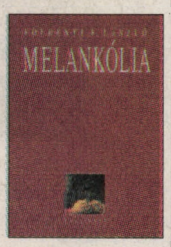

Melankólia
Kalligram
Kötve, 376 old.,
16x21 cm
bolti ár: 349 Sk
kedvezménnyel: 299 Sk

Honnan jött ide, s hová megy innen tovább a vándor, aki Caspar David Friedrich festményén (*Vándor a ködtenger fölött)* egy szikla csúcsára fölkapaszkodva most éppen áll, mozdulatlanul, sziklaszerűen, mintha maga is kővé vált volna, s mereven nézi a lábánál elterülő ködtengert? Külseje nem hagy kétséget afelől, hogy nem idevalósi... – olvassuk a Friedrich-portré függelékének legelején, s benne vagyunk a problematika kellős közepében. Vándor, ködtenger, szikla, nem idevalósi... Földényi F. László három tanulmányát jelentette meg pompás kötetben (*A festészet éjszakai oldala)* a Kalligram. De kicsoda Friedrich, s kicsoda Földényi? Ami ez utóbbit illeti, úgy is mondhatnánk, hogy régi ismerősünk már nekünk. Már-már kultikusnak mondható *Melankólia* című kötetét több ízben is kiadta már ugyancsak a Kalligram.

„Nem tudom, milyennek lát a világ; én azonban csupán olyannak látom magam, mint egy kisfiút, aki a tengerparton játszadozik, s örül, ha olykor rábukkan egy simára koptatott kavicsra vagy egy szebb kagylóra, miközben az igazság hatalmas óceánja ott terült el előtte, fölfedezetlenül." „Blake nem ismerhette e sorokat – teszi hozzá Földényi –, melyeket Isaac Newton öregkorában vetett papírra. A *Newton* című színes nyomata azonban olyan, mintha ezt a tapasztalatokban megöregedett Newtont ábrázolná – de fiatalon." S pár mondattal arrébb: „Próféciáiban és költeményeiben Blake nem győzte ismételni, hogy Newton az újkor egyik legkártékonyabb szelleme, s helyét Francis Bacon és John Locke mellett jelölte ki. Ábrázolni azonban egyetlenegyszer ábrázolta csupán."

És kicsoda Blake? – kérdezhetjük tovább a még meg se válaszolt Kicsoda Friedrich? kérdés mellé. Mert a Földényi-kötet három protagonistája közül csupán egy, a középső esszé hőse, Goya az ismerős az úgy-ahogy a festészet nagyjai iránt csak érintőlegesen érdeklődők előtt is. Miért választotta hát egy mai magyar esztéta épp ezt a három festőt, a romantika főszereplőit épp most, a vérengző antiromantika korában? Éppen itt a paradoxon. Vagy talán mégsem? Most, amikor e sorokat írom, ismétlik a szlovák televízióban a Festőóriások című BBC-sorozat Friedrich-portréját, ahogy előbb már a Blake-portrét is közvetítették, s a jövő hétre ígérik a Goya-portrét. És e sorozat kommentátorai ugyanazt sugallják, amit Földényi is, azt, hogy a romantika korántsem halott, legföljebb egy másik oldala (ahogy Földényi írja: az éjszakai oldala) az időszerűbb. S hogy ez valóban így van, nemcsak e három portré bizonyítja, hanem az egész újabb (posztmodern?, neoavantgárd?) esztétika. Az a jobb híján XX. századi (századvégi?) esztétikának-poétikának nevezhető valami, amely a nagy romantikusok, Byron, Hugo, Dumas, Scott helyett a korai vagy preromantikának olyan protagonistáira helyezi a hangsúlyt, mint amilyenek éppen a Földényi kiemelte festők voltak, vagy még inkább az olyan írók, mint Kleist, Novalis s mindenekelőtt a Heidegger imádta Hölderlin.

Nem lehet az igényünk, hogy ezt a sok száz oldalas könyvet három gépelt oldalon elemezzük; a legjobb szolgálatot azzal tehetjük egy ilyen kiadványnak, ha megidézzük néhány jellemző gondolatát, vagyis visszatérek az általam eddig is kedvelt montázsformához. Földényinek az ilyen gondolataihoz például: „Goya tudott egyet s mást az állatokról. Tudása annyira mély volt, hogy nemcsak megfestette őket, hanem időnként az ő szemükkel is festett. Az állatok szemével is tudta látni az állatokat. És persze az embereket is" – olvashatjuk a Goya-tanulmány függelékében (Goya *kutyája),* melynek jellemző mottója: „Ez akkor volt, amikor az állatok még emberek voltak." Ugyanebben később azt is olvashatjuk, hogy „Goya kutyájában a »condition humaine« annyira összesűrűsödött, hogy egy állat alakját öltötte magára." Mert: „Ha az emberből kivonjuk azt, ami benne társadalmilag, kulturálisan meghatározott, ha lehántjuk róla azokat a rétegeket, amelyek befedik, és amelyek révén a világgal érintkezik (...) Állattá válik."

Goya, mint említettem, a legismertebb a három géniusz közül, Friedrich a legkevésbé ismert. Számomra, őszintén szólva, Blake portréja a legérdekesebb, hisz ő nemcsak képzőművész elsősorban, hanem költő is. Bizonyos mértékben azt is mondhatnám, hogy az első modern költő. Kronológiailag is, hisz 1757-ben született, előbb, mint Schiller, meg privát szubjektív élményem szerint is, hisz Versek és próféciák című kötete magyarul 1959-ben jelent meg, s Baudelaire meg Rimbaud-élményemmel együtt taglózott le olyan szövegeivel, mint a Jeruzsálem vagy a Menny és pokol házassága. S most Földényi közvetítésével letaglózott mint képzőművész is – nem festőt mondok, mert elsősorban metszetei az igazán izgalmasak. Az sem véletlen, hogy Blake portréját Földényi éppen egy Blake-verssel kezdi: „Most nékem négyes látomás ragyog, / Négyes látomás részese vagyok, / Négyes a látás gyönyöröm mélyén, / És hármas szelid Beulah éjén, / A kettős Állandó. Egyszeres látástól, / S Newton álmától [Dream] tartson Isten távol."

Cselényi László

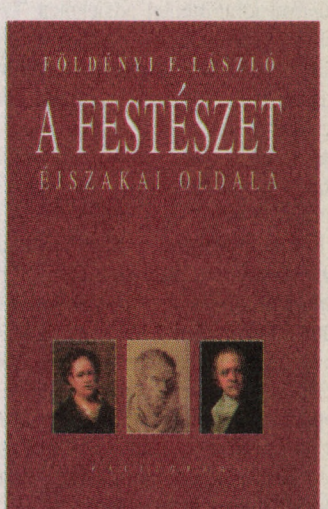

Földényi F. László
A festészet éjszakai oldala
Kalligram
Kötve, 568 old., 15,5x21 cm
Bolti ár: 399 Sk
kedvezménnyel: 320 Sk

Nem mondhatom el senkinek...

Célszerűnek tűnik a címadásból kiindulni: a kötet harminchárom hosszabb-rövidebb szöveget fog össze; s mivel a történetdarabok szervesen egymásra kötnek, a mű elbeszélésfüzérnek tartható. A harminchárom számmisztikailag többszörösen is motivált számjegy; itt és most az olvasó emlékezetében-képzeletében elsősorban Krisztus kora jelenítődik meg. A Kozsár-kötetnek egyébként, ha van főszereplője, akkor elsősorban Jézust kell annak tekintenünk. Túl a számmisztikán, de nem elvonatkoztatva a Jézus-történettől, a kötetcím másik szava szűkíti tovább a könyv műfaji és tematikai behatárolási lehetőségeit; apokrif:a tételes vallások által hivatalosan el nem ismert, a nem hiteles, a kétséges eredetű írat, a kanonikus művek sorából kizárt mű.

Kozsár Zsuzsanna műve – s ez már nem a címéből, hanem a benne foglaltakból kinyerhető olvasó tapasztalat – egyrészt számol azzal, hogy az olvasó ismeri a Bibliát, másrészt ugyanennek a befogadónak a minden csoda iránti fogékonyságával, beleértve ebbe nemcsak az olvasói alkotó képzelőerőt, hanem a kétkedést is. Az ezeknek az elvárásoknak alapján megképződő Kozsár-szövegekről annyi bizonnyal állítható, hogy maradéktalanul megfelelnek az apokrif irodalom ismérveinek, hiszen nemcsak a legszentebb szent könyvet olvastatják újra a vallás intencióival és a keresztény tanok terjesztése hagyományaival homlokegyenest ellenkező irányból, magát az őskönyvnek tartható Bibliát is szépirodalmi alapnak tekintik. Felvethető persze, hogy vajon a mű az előképtől, tehát az „eredeti", kanonizált szövegektől függetlenül is kiváltaná-e az általam itt és most elemzés és indoklás híján előrebocsátott, de egy percig sem vitatott katartikus hatását, ám ilyen olvasata a gyakorlatban aligha lehetséges. A szöveg is erre épít, s eleve egy, az Újszövetséget legalább tételeiben ismerő olvasót feltételez, s annak meghökkentésére törekszik.

A meghökkentés, a befogadóban szunnyadó és felelevenedő előképek és elvárások kibillentése ennek a kisregény jellegű, mozaikos szerkezetű prózafüzérnek a legsajátosabb, tartalmi, szerkezeti, nyelvi vonása. Azt, hogy az olvasói kíváncsiság végig tartható, a történet világi előadása biztosítja, valamint a beszélt nyelvihez közel álló mondatvezetés és kifejezésmód. Illusztrációként álljon itt az első fejezet néhány mondata, mely az anyai örömök elé néző Mária belső monológja: „Meg vagyok döbbenve. Hogy képzeli bárki is, hogy én ennyi fájdalmat álljak ki valakiért, akinek a jöttét nem akartam, akihez semmi közöm, aki belém költözött, és egyre terjeszkedik, szívja az erőmet, élősködik rajtam! Hogy jövök én ahhoz, hogy megszenvedjek ezért az idegenért?" A narráció hétköznapisága a fejezetek előrehaladtával sem veszít szemernyit sem szokatlanságából (Jézus feltámadásáról a mű egyik utolsó fejezetében például ez a szerzői közlés tudósít: „Kisántikált a sírboltból...") S ha világi előadásmódot említettem, ez alatt akár, s alighanem leginkább a mai világ szórakoztatóiparának előadásmódjaira lehet gondolnunk – a mű céltudatos meseszövése, dramatizált jelenetei, nemkülönben a mindentudó narrátor kamerájának váltogatása a szereplők látószögével mindenesetre fenntart egy, a befogadó számára a szereplők intimitásába bepillantást lehetővé tevő, oly végletesen nyitott pozíciót, melyhez hasonlóval a televíziós valóságshow-kban találkozni.

Ez a fajta prózanyelv természetesen nemcsak a szakrálisnak a csaknem teljes hatástalanítására alkalmas, hanem egy átfogóbb szerzői szándéknak, az ironikus távolságtartásnak is hatásos eszköze – azokban az igen gyakori esetekben, amelyekben egyébként az emelkedettség teljesen a háttérbe vonul. Ilyen értelemben akár azt is gondolhatjuk, hogy „erőszakos" a Kozsár-szöveg, hiszen egyrészt nem kanonikusként a kanonizált helyére, szerepére tör, másrészt és főként a tradicionális retorikai játékteret és beszédmódot elképesztővel helyettesíti, mondhatni: a szakrálist az „emberivel". Legfeljebb önmaga ironikus olvashatóságát hiányolhatjuk benne, azt tehát, hogy hellyel-közzel önmaga kanonizálhatóságát is komolyan veszi, vagyis hogy szépirodalmi eszközeivel is „komolyságra" tör, hajlamossá válva (a „féltett" és a „rejtett" intimitása helyett vagy emellett) az emelkedettségre és a szentesítésre, az apokrifből való kilépésre. Efölött azonban akár nyugodtan szemet is hunyhat az olvasó, annál is inkább, mivel egy átlagon felülien jó könyv esetében, s Kozsár Zsuzsannáé feltétlen ilyen, ez a legkevesebb.

Ha a szépirodalmi szöveget másodlagosnak, korábbi (irodalmi) szövegek által ihletettnek vagy legalábbis azok ismeretében írtnak tekintjük, Kozsár Zsuzsannáé ilyen értelemben is megfeleltethető az általános olvasói tapasztalatoknak. De visszakanyarodva a Harminchárom apokrif apokrif voltának hangsúlyozásához: talán mégis a kifejezés „féltett", „rejtett" jelentését tekintve jutunk közelebb a mű jellegéhez. Hiszen az újszövetségi evangéliumok Jézus-, Mária- és József-történetei mentén szerveződő prózafüzér a nevezetteken kívül (s ezeken túl) mégis a szerzőről vall a leghitelesebben, s bár a címbeli szám a szöveg szakralitását és a kanonizált misztikumot erősíti tovább, szerepe ilyen értelemben másodlagos. Kozsár Zsuzsanna apokrifjei a féltve őrzött belső titkok közül valók, most már a „kibeszélt", közzétett titkok tartományába kerülve. Az olvasó ilyen módon történő beavatása, meglehet, szintén nem eredeti, de ez nemcsak az apokrif műfajával egyező, hanem hát az irodalom már csak ilyen. Végtére is: a szöveg olvasási lehetőségei szüntelen bizonyos elvárásoknak és ezek be nem teljesülésének vagy kijátszásának pólusai közt tartják az olvasót. A két pólus közti feszültséget itt az ismert (mind közt talán a legismertebb) szöveg és a Harminchárom apokrifban foglalt közötti távolság tartja; s mindenekelőtt, de nem kizárólagosan: a nyelvi távolság. Meg a tartalmi: a bibliai szeretet- és üdvtörténethez képest, de attól függetlenül is, ez itt kín- és kudarctörténetek gyűjteménye (a szöveg – le nem írt – kulcsszavai: közöny, undor, magány, iszony, boldogság- és szeretethiány), s ilyen értelemben Kozsár Zsuzsanna kiváló kötete, a Harminchárom apokrif nem(csak) tovább- és újraírása a kanonizált szövegnek, hanem szűkített és rontott kiadása. Semmitől sem zavart – kiváltképp nem ettől a rövid bemutatótól –, ronthatatlanul jó olvasást kívánok hozzá!

Csanda Gábor

(Elhangzott március 3-án Dunaszerdahelyen, a Vámbéry Kávéházban, a kötet beszélgetéssel és felolvasással egybekötött bemutatóján.)

Csanda Gábor (1963)
szerkesztő
Pozsony

Kozsár Zsuzsanna (1970)
író, szakíró
Kassa

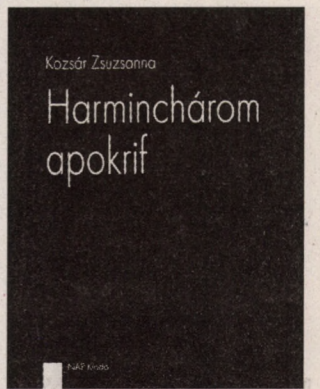

Kozsár Zsuzsanna
Harminchárom apokrif
Nap Kiadó
Kötve, 136 old.,
16,5x19,5 cm
bolti ár: 220 Sk
kedvezménnyel: 180 Sk

Aki Magyarovszkyra magyarosított

Motesiky Árpád (1941)
vadászíró, szakíró
Verebély

A családnevekkel először életemben első osztályos koromban gyűlt meg a gondom, no nem mindjárt az iskola küszöbének átlépése után, mert akkor azzal volt gondunk, hogy a szlovák tanítónk által mondottakat megértsük. Bizony, duplán mostoha környezet volt az akkor, s névsorolvasáskor csak kapkodtuk a fejünket, kit is szólít a tanítónk. Arra gondoltunk, hogy szlovákul olvassa a neveket, pedig nem: csupán az elszigetelt nagycétényiek mindennapi beszédében, nyelvjárásában meglevő kiejtésbeli eltérésekkel szembesültünk, melyek a családnevek alakváltozataiban is visszaköszöntek. Hasonló élményben ötödikes koromban volt még részem, amikor hittanórán Takács József esperes plébánosunk az akkori pápáról, XII. Piusról beszélt, mondván, hogy olasz származású, mint azt a neve – Eugenio Pacelli – is mutatja. A családnév eszerint a nemzetiségi hovatartozásra vonatkozóan is árulkodó lehet. Másrészt, noha az osztályban mind magyarok voltunk – Jócsikok, Jaruskák, Presinszkyk, Kósák, Vrabecok, Ribik, Lisik, Bugyinszkyk, Babosok, Mácsaik –, némelyikünk nevének eredete szláv ősökre vallott.

Mindezek Vörös Ferenc nyelvésznek (aki jelenleg vendégtanár a nyitrai egyetemen) a *Családkutatások Szlovákiában* című monográfiáját olvasva jutottak eszembe. A tanulmánykötet négy szlovákiai település, Balony, Diósförgepatony, Kiscétény és Nagycétény családnévhasználatával foglalkozik. Igen fontos könyv, mivel az elméleti kérdések tisztázásán kívül arról is képet nyújt, hogy mik voltak a gyakori névváltoztatások okai, hogy mennyire szólt bele a hatalom és a politika az olyan alapvető jogokba is, mint amilyen az ember neve és identitása. Csak tapasztalataimra utalva teszem hozzá, hogy a névhasználat kényszerű változásai napjainkig tartanak. Persze, ezeknek mindig az uralkodó hatalom jóindulatának megnyerése volt a céljuk. A második világháború előtti időben, sorozáskor az anyaországi tisztek kötekedtek a „felvidéki kommunisták" neve miatt, ezért a felvidéki legények némelyike nevet változtatott. Szülőfalumban, Nagycétényben ekkor alakultak ki a Kökényesi, Kecskeméti, Handódi nevek. Az meg már anekdotaszámba megy, amikor a nagycétényi Magyar András közvitéz eltávozásra akart menni, s bajtársa tanácsára előrelátóan magyarosította nevét, csakhogy a számára arisztokratikusnak és szépnek tűnő – Magyarovszkyra. Másnap, amikor kihallgatáskor előadta kérelmét, a századparancsnok akkorát ordított, hogy beleremegett a laktanya...

Mondom, Nagycétény és Kiscétény neveivel kapcsolatban nekem nem „térkép e táj", az itt élők nevének hosszú lajstromát olvasva számomra ismert élők és elhunytak jelennek meg, és őseim. S nem idegen előttem Dióspatony sem. (Az aprócska, alig félezer lakosú Balonyról csak annyit tudok, hogy élénk sportéletet él, focistái az elmúlt idényben egy csoportban játszottak a tízezer lelket számláló Verebéllyel.) Dióspatonyt pozsonyi diák koromban ismertem meg az ötvenes évek végén, ott léptem először a Csallóköz földjére. Egy barátságos focimeccs okán ismertem meg a Gálffy, Lelkes, Brányik, Németh nevet, s e nevek mögött viselőiket, a település történetét pedig Koncsol László munkáinak köszönhetően ismerem.

Természetesen a két csallóközi település mindegyikében a magyar családnevek vannak túlsúlyban, a két zoboralji faluban, a Cétényke folyó partján már több a nem magyar név; Kiscétény mára elszlovákosodott, csak Nagycétény maradt meg zömében magyarnak, s magyar iskolája is van. Vörös Ferenc erre vonatkozó magyarázata – mely szerint a kétnyelvűség nem mindig szerencsés – ez esetben elfogadhatónak tűnik. De azért a történelem alakulását itt is figyelembe kell venni: a határt 1939-ben éppen a két falu között húzták meg. A korábban – egyházát, postáját stb. tekintve – Nagycétényhez tartozó Kiscétény Szlovákiához került. Tovább romlott a helyzete, amikor a területrendezés idején a távolabb fekvő Nyitracsehihez csatolták, s csak a rendszerváltáskor önállósult. Vörös Ferenc kutatásai ezekre a szempontokra is ráirányítják a figyelmet. Könyve által nem csak a csallóköziek és a Nyitra-vidékiek látóköre bővülhet.

Motesiky Árpád

(Koncsol Lászlónak a kötet pozsonyi bemutatóján elhangzott méltatását a Könyvjelző következő számában közöljük.)

Vörös Ferenc (1957)
nyelvész
Győr

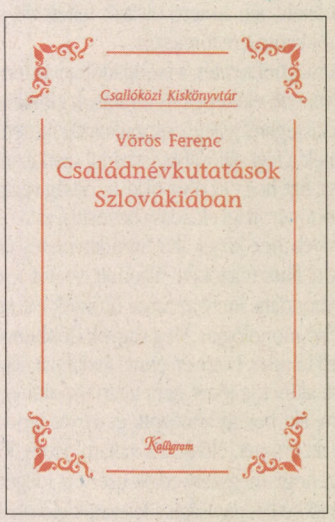

Vörös Ferenc
Családnévkutatások Szlovákiában
Csallóközi Kiskönyvtár
Kalligram
Kötve, 592 old.,
13,4x20,7 cm
bolti ár: 450 Sk
kedvezménnyel: 399 Sk